અચિંત ચિંતામણિ નવકાર

મુનિ શ્રી અમરેન્દ્રવિજયજી

અચિંત ચિંતામણિ

નવકાર

લેખકના જાત અનુભવની નોંધયુક્ત પરિશિષ્ટ સહિત

લેખક

મુનિ શ્રી અમરેન્દ્રવિજયજી

જ્ઞાનજ્યોત ફાઉન્ડેશન

ગામદેવી, મુંબઈ - ૭

© જ્ઞાનજ્યોત ફાઉન્ડેશન

પ્રથમ પ્રકાશન : માર્ચ ૧૯૭૧
સાતમી આવૃત્તિ : જુલાઈ ૧૯૯૫
આઠમી આવૃત્તિ : ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૭

કિંમત : બાર રૂપિયા

મુદ્રક :
એસ. એન્ડ. એસ. પેકેજીંગ
સરવે નં. ૨૧૩, પ્લૉટ નં. ૩,
દાદરા, સેલવાસ,
દાદરા નગર હવેલી,
પીન – ૩૯૬૨૩૦

: પ્રકાશક :
જ્ઞાનજ્યોત ફાઉન્ડેશન
૧૩, લેબર્નમ રોડ, શેઠના હાઉસ, ત્રીજે માળે,
ગામદેવી, મુંબઈ – ૪૦૦ ૦૦૭.
ફોન : ૯૧-૨૨-૨૩૮૦૬૫૯૪/૯૧-૨૨-૨૩૮૦૩૨૩૮

પ્રાસ્તાવિક

શ્રી નવકાર મહામંત્રમાં અદ્‌ભુત અને અચિંત્ય શક્તિ રહેલી છે એના અચિંત્ય પ્રભાવની પ્રતીતિ કરાવતું અને નવકારની સાધના અંગે નવો પ્રકાશ તથા પ્રેરણા આપતું ચાલુ સમયનું એક જ્વલંત ઉદાહરણ વર્ષો પહેલાં મારી જાણમાં આવેલું. શ્રી નવકાર મહામંત્રના અમૃતછંટકાવ વડે દ્રવ્યથી તેમજ ભાવથી નવું જીવન પ્રાપ્ત કરનાર એ મહાનુભાવનું વૃત્તાંત તેમના જ શબ્દોમાં મેં અહીં આલેખ્યું છે.

અંતે નવકાર મહામંત્રની એમણે અપનાવેલ સાધના પદ્ધતિનું પૃથક્કરણ કરી સફળ સાધનાનાં મહત્ત્વના અંગો વિશે મેં ટૂંકો નિર્દેશ કર્યો છે. મને આશા છે કે નવકારમંત્ર પ્રત્યે શ્રદ્ધા ધરાવનાર વર્ગને તે માર્ગદર્શક નીવડશે.

શ્રી ગુલાબચંદભાઈએ પોતાનો અનુભવ મને કહી સંભળાવ્યો તે પછી બીજી સવારે મારી નોંધમાં હું એનું ટાંચણ કરતો હતો. ત્યાં મને વિચાર આવ્યો કે ‘અનેક આત્માઓને પ્રેરણા મળે એવી સામગ્રી આ દૃષ્ટાંતમાં ભરી પડી છે; એકાદ લેખરૂપે સૌ સુધી તે પહોંચાડવી જોઈએ.’ એટલે, એ નોંધને બદલે એક લેખ તૈયાર થયો. ‘કલ્યાણ’ માસિકમાં બે હપ્તે (સંવત ૨૦૧૬ ફાગણ-ચૈત્ર, માર્ચ-એપ્રિલ ૧૯૬૦ ના અંકોમાં) ‘ભદ્રભાનુ’ ઉપનામથી એ છપાયો. મારો એ સૌ પ્રથમ લેખ હતો. ગયે વર્ષે એક

નિમિત્ત મળતાં, એ લેખ એક દાયકા બાદ પુસ્તિકા રૂપે અચાનક પ્રકાશિત થયો. પુસ્તિકાની એ પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રગટ થતાં જ હાથોહાથ ઉપડી ગઈ.

પુસ્તિકાની ખૂબ માગ રહેતી હોવાથી એનું પુનર્મુદ્રણ કરી પ્રકાશિત કરવાની પોતાને અનુમતિ આપવાની એક પ્રકાશકે (સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર, અમદાવાદ) માગણી કરી ને થોડા સુધારા વધારા સાથે એની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ. એ પછી છ મહિનામાં જ ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય તરફથી શુદ્ધ, સ્વચ્છ, સુઘડ મુદ્રણ સાથે એની ત્રીજી આવૃત્તિ પણ પ્રકાશિત થઈ. આમ, બે પ્રકાશન સંસ્થાઓએ આ પુસ્તિકાના પ્રકાશનમાં રસ દાખવ્યો અને એક વર્ષના સમયગાળામાં તેની ત્રણ આવૃત્તિ બહાર પડી. પુસ્તકની ઉપયોગિતા અને લોકભોગ્યતાનો કંઈક નિર્દેશ આમાંથી મળી રહે છે.

– અમરેન્દ્રવિજય

આ વાત છે 'ચમત્કાર' ની પૃષ્ઠભૂમિની

શ્રી ગુલાબચંદભાઈ જેવા કિસ્સા આપણને કોઈ કોઈ વાર સાંભળવા–વાંચવા મળે છે કે જેમાં પ્રણાલિકાગત ચિકિત્સા વિના જ કે એ ચિકિત્સા નિષ્ફળ રહી હોય અને ડૉક્ટરોએ હાથ ધોઈ નાખ્યા હોય તે છતાં પ્રાર્થના, જપ કે પરમાત્મભક્તિ તરફ વળ્યા પછી દરદી કોઈ અકળ રીતે સાજો થઈ ગયો હોય છે. એ ચમત્કારિક રોગનિવૃત્તિમાં ક્યું તત્ત્વ કામ કરે છે?

બનારસ યુનિવર્સિટીના, ભૌતિક વિજ્ઞાનના નિવૃત્ત પ્રાધ્યાપક ઉદ્ધવરાવ આસરાનીને વર્ષોની ધ્યાન-સાધના બાદ જ્યારે ઓચિંતી આત્માનુભૂતિની ઉપલબ્ધિ થઈ ત્યારે તેમને પોતાના સ્વાસ્થ્યમાં એકાએક જે સુધારો અનુભવાયો તે ઉપરથી એમનું વૈજ્ઞાનિક માનસ એ સંશોધન તરફ વળ્યું કે આધ્યાત્મિક અનુભૂતિ શારીરિક સ્વાસ્થ્યને કઈ રીતે અસર કરે છે? એ બે વચ્ચે શો સંબંધ છે? એમના એ સંશોધનનો નિષ્કર્ષ 'Yoga Unveiled' નામના તેમના ગ્રંથમાં તેમણે આપ્યો છે.

ત્રણેક વર્ષ પૂર્વે, શ્રી ગુલાબચંદ ભાઈનો વૃત્તાંત એમણે વાંચ્યો ત્યારે તેમણે મારી સમક્ષ એ મુદ્દો મૂક્યો હતો કે એ કેસ ખરેખર કેન્સરનો જ હતો એની ખાતરી શી? કંઈક સામાન્ય દરદ હોય અને દરદીએ માની લીધું હોય કે તેને

કેન્સર છે એવું ય બને. ત્યારે મેં ગુલાબચંદભાઇને પૂછાવ્યું કે તમે કેન્સરની સારવાર લીધી તે વખતનાં ડૉક્ટરનાં કાગળીયાં - પ્રિસ્ક્રિપ્સન્સ, રિપોર્ટ ઇત્યાદિ - સચવાયાં છે? તે હોય તો મને તે મોકલાવો, જેથી આ શંકાનું નિવારણ થઈ શકે. તેના જવાબમાં ગુલાબચંદભાઈએ મને જે સામગ્રી મોકલી આપી તેમાંથી, મુંબઈની ટાટા હોસ્પિટલના તેમના કેસ નંબરનું કાર્ડ અને ડૉ. કે.પી. મોદીની એક ચિઠ્ઠી મેં પ્રા. આસરાનીને લખનઉ મોકલ્યાં. તે જોઈને તેઓ નિઃશંક બન્યા. તેમની જેમ અન્ય કોઈ વાચકને પણ એવી શંકા ન રહે તે માટે એ કેસ નંબરના કાર્ડની અને ડૉ. કે.પી. મોદીની ચિઠ્ઠીની પ્રતિકૃતિ નવી આવૃત્તિમાં છાપવા ગુર્જરને મેં સૂચવ્યું. એ સૂચન સ્વીકારી ગુર્જરે આ આવૃત્તિમાં તે બંને પ્રતિકૃતિઓ આપી છે. ઉમેદ છે કે એથી પુસ્તિકા વધુ પ્રતીતિકર બનશે.

ઘણા વખતથી એક સ્પષ્ટતા કરવાનું મન રહ્યા કરતું હતું, તે પણ પ્રસંગવશ અહીં કરી લઉં કે આ પુસ્તિકા નવકારના ‘ચમત્કાર’ની વાત કરવા માટે નથી લખાઈ; કિંતુ, એવાં પરિણામો આવે છે તેની પાછળ તેના આરાધકની કેવી આંતરિક ભૂમિકા અને વલણ કામ કરતાં હોય છે તે દર્શાવી નવકાર ગણનાર સૌ શ્રેયાર્થીઓને એવાં ભાવ-વલણો કેળવવાની પ્રેરણા મળે એ હેતુથી તે લખાઈ છે. માટે, ‘આ પુસ્તિકા વાંચી છે, ને ગુલાબચંદભાઈનો કિસ્સો જાણીએ છીએ’ એમ સમજી એક વાર વાંચન કરીને

આ પુસ્તિકા બાજુએ મૂકી ન દેતાં, શ્રેયાર્થીઓ એના ત્રીજા ખંડનું વાંચન-મનન થોડા થોડા સમયગાળાના અંતરે પુનઃ પુનઃ કરશે તો તેઓ અનુભવશે કે એ વાંચન તેમની નવકાર-સાધનામાં પ્રાણ પૂરનારું બને છે.

પુસ્તિકાના નામ વિશે કોઈ કોઈ વાર વિદ્વાન વાચકો પ્રશ્ન ઉઠાવે છે કે 'અચિંત-ચિંતામણિ' બરાબર છે? 'અચિંત્ય ચિંતામણિ' ન હોવું જોઈએ? એ સંદર્ભમાં જણાવવાનું કે નવકારનું 'અચિંત-ચિંતામણિ' વિશેષણ સાર્થક છે. ચિંતામણિ રત્ન વિશે એવી માન્યતા પ્રચલિત છે કે જે ચિંતવીએ તે તે આપે. નવકાર એવો 'ચિંતામણિ' છે કે વગર ચિંતવ્યે પણ—આરાધકને ખબર પણ ન હોય કે તેનું હિત શેમાં છે તોયે—તેના આરાધકનું જીવન મંગળમય બનાવે છે; અર્થાત્ તે 'અચિંત-ચિંતામણિ' છે.

– અમરેન્દ્રવિજય

તીથલ રોડ
વલસાડ, દ. ગુજરાત
દિવાળી, ૭ નવે. ૧૯૮૦

પ્રકાશકીય

પ. પૂ. અધ્યાત્મમૂર્તિ મુનિ શ્રી અમરેન્દ્રવિજયજી મહારાજનું સાહિત્ય અધ્યાત્મના સંદેશને આજના પરિપ્રેક્ષ્યમાં પ્રભાવશાળી રીતે પ્રસ્તુત કરે છે. આ ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યનું પ્રકાશન અવિરતપણે ચાલતું રહે એવા ઉદ્દેશ્ય સાથે 'જ્ઞાનજ્યોત ફાઉન્ડેશન'ની સ્થાપના થઈ છે.

પૂજ્ય મુનિશ્રી લિખિત 'આત્મજ્ઞાન અને સાધનાપથ' પુસ્તકની છઠ્ઠી આવૃત્તિ ટૂંક સમયમાં બહાર પડશે. આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા જોઈને તેના હિંદી તથા અંગ્રેજી અનુવાદ પણ તૈયાર થઈ રહ્યાં છે અને થોડા સમયમાં પ્રગટ થશે.

વધુ ને વધુ લોકો સુધી આ સત્સાહિત્યને પહોંચાડવાના સત્કાર્યમાં સહભાગી થવા આપને પ્રેમળ નિમંત્રણ છે.

સૌનું મંગળ થાઓ એ ભાવના સાથે,

જ્ઞાનજ્યોત ફાઉન્ડેશન

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર

અપરનામ : શ્રી નવકાર મંત્ર

नमो अरिहंताणं।

नमो सिद्धाणं।

नमो आयरियाणं।

नमो उवज्झायाणं।

नमो लोए सव्वसाहूणं।

एसो पंचनमुक्कारो

सव्वपावप्पणासणो।

मंगलाणं च सव्वेसिं

पढमं हवइ मंगलं॥

અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો,
સિદ્ધોને મારો નમસ્કાર હો,
આચાર્યોને મારો નમસ્કાર હો,
ઉપાધ્યાયોને મારો નમસ્કાર હો,
વિશ્વમાં રહેલ સર્વ સાધુઓને
મારો નમસ્કાર હો.
આ પાંચને કરેલો નમસ્કાર,
સર્વ પાપોનો પ્રણાશક છે. અને
સઘળાંયે મંગલોમાં શ્રેષ્ઠ મંગલ છે
(અર્થાત્ એ સર્વશ્રેષ્ઠ મંગલ છે).

❃

નમસ્કાર અરિહંતને, વાસિત જેહનું ચિત્ત,
ધન્ય તેહ કૃતપુણ્ય તે, જીવિત તાસ પવિત્ત;
આર્તધ્યાન તસ નવિ હુએ, નવિ હુએ દુર્ગતિવાસ,
ભવક્ષય કરતાં રે સમરતાં, લહીએ સુકૃત અભ્યાસ.

રતનતણી જિમ પેટી, ભાર અલ્પ બહુ મૂલ્ય;
ચૌદ પુરવનું સાર છે, મન્ત્ર એ તેહુને તુલ્ય.

– ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ

૧

અચિંત ચિંતામણિ નવકાર

‘‘મને કેન્સરનો વ્યાધિ હતો. દિનપ્રતિદિન વ્યાધિ ઉગ્ર બનતો જતો હતો. સુધારો થવાની આશા ન હતી. ખોરાક બંધ થઈ ગયો હતો. છેલ્લા ચારપાંચ દિવસથી પાણી પણ લેવાતું નહોતું. તરસ અને વેદના અસહ્ય બન્યાં હતાં. પેનિસિલિનનાં ઈંજેક્શનનો કોર્સ ચાલુ હતો. દર ચાર કલાકે મને એ ઈંજેક્શન અપાતાં હતાં.

‘‘એ સમયે એકાએક એક વિચાર મારા ચિત્ત સમક્ષ ઝબકી ગયો: ‘હવે છેલ્લી ઘડી છે, આ બધાં થીગડાં છે.’ અને વર્ષો પહેલાં વ્યાખ્યાનમાં સાંભળેલાં વચનો યાદ આવ્યાં: ‘આખી જિંદગીમાં ધર્મ ભલે ન કર્યો હોય, પણ અંતિમ સમયે સર્વ જીવોને ખમાવીને, વૈર-વિરોધ ભૂલી જઈને, સકલ જીવો સાથે મૈત્રીભાવપૂર્વક નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરે તે આત્માની સદ્ગતિ થાય.’ આથી સદ્ગતિ માટે મેં નમસ્કાર મહામંત્રનું રટણ શરૂ કરી દીધું. ડૉક્ટરને મેં કહી દીધું કે મારે હવે કંઈ ન જોઈએ. પાણીની પણ હવે મારે જરૂર નથી.

‘‘સૌની સાથે મેં ખમતખામણાં કર્યાં, અને જગતના સર્વ જીવો સાથે મૈત્રીભાવની ઉદ્ઘોષણા કરી. પછી નવકારનું સ્મરણ ખૂબ જ ભાવપૂર્વક કર્યું. મારી પથારીની આજુબાજુ

કરુણ દશ્ય દેખાતું હતું. ઘરનાં માણસો ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે રડતાં હતાં અને નવકાર સંભળાવતાં હતાં.

"એ વસમી રાતને આજે પંદર વર્ષ થઈ ગયાં છે. નવકારે મને જીવાડયો. મારું જીવલેણ કેન્સર નવકાર મહામંત્ર આગળ ન ટકી શક્યું."

બહારગામથી આવેલ એક ભાઈ નવકારના પ્રભાવનો પોતાને મળેલ અનુભવ કહી રહ્યા હતા. એમના અવાજમાં જાતઅનુભવનો રણકો હતો. સાંજનું પ્રતિક્રમણ પૂરું થયું હતું. તે પછી સુરેન્દ્રનગરના વિશાળ ઉપાશ્રયના પહેલા માળે એક બારી પાસે અમે બેઠા હતા. એમની વાત અથથી ઈતિ સુધી નિરાંતે સાંભળવાની મારી ઈંતેજારી જોઈને તેઓ વિગતે પોતાનું વૃત્તાંત કહી રહ્યા હતા.

વિક્રમ સંવત ૨૦૧૬ નું એ વર્ષ હતું. અમારી એ પ્રથમ મુલાકાત થઈ એ પહેલાં પંદર વર્ષ પૂર્વે ઉપર્યુક્ત ઘટના બનેલી, અર્થાત્ વિક્રમ સંવત ૨૦૦૧ આસપાસની આ ઘટના છે. નવકાર દ્વારા નવજીવન પ્રાપ્ત કરનાર એ બડભાગી ગુલાબચંદભાઈ* આજે સત્તાવીશ વર્ષ પછી પણ રોગમુક્ત છે અને નવકારના આલંબને ધર્મારાધના કરતા રહી અનેરી શાંતિથી સભર નિવૃત્ત જીવન ગાળી રહ્યા છે.

---

* શ્રી ગુલાબચંદ ખીમચંદ માસ્તર, નેમીશ્વરના દેરાસર પાસે, કાજી ચકલો, આંબલી ફળી, જામનગર (સૌરાષ્ટ્ર).

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રમાં રહેલી અચિંત્ય મંત્રશક્તિનું આ જીવંત ઉદાહરણ આપણને સાધના માટે નવો પ્રકાશ અને પ્રેરણા આપી જાય છે.

❃

"શું એ મહારત્ન છે? કે શું એ ચિંતામણિ છે? કે કલ્પવૃક્ષ સમાન (માગ્યું આપનાર) છે? ના, ના, આ (નવકાર) તો ચિંતામણિ અને કલ્પવૃક્ષ કરતાં પણ અધિક છે."*

આ ઉદ્‌ગારો છે પૂર્વ મહાપુરુષોના. નવકારનો મહિમા વર્ણવતાં એમને કહેવું પડ્યું કે ચિંતામણિ અને કલ્પવૃક્ષ પણ નવકારની તુલના કરી શકે તેમ નથી. પરંતુ, કળિયુગના કલુષિત વાતાવરણથી ખરડાયેલ મનવાળો આજનો માનવ નવકાર ગણે છે અને તેને જ્યારે ઈચ્છિત ફળ મળતું દેખાતું નથી, ત્યારે પૂર્વ મહાપુરુષોનાં વચનોમાં તે અતિશયોક્તિ જુએ છે. એ કહે છે. "આ સ્તુતિવચનો છે, અર્થાત્ 'વર ઘોડે ચડે ત્યારે તેનાં ગીત ગવાય' તેમ અહીં એમણે નવકારનાં ગીત ગાયા છે. વર કાળો હોય, કુરૂપ હોય, છતાં એ પરણવા જાય ત્યારે બધાં જ સારાં રૂપકોથી એનાં ગીત ગવાય છે. એ ગીતોમાં જેમ વાસ્તવિક વસ્તુદર્શન નથી,

---

* किं एस महारयणं ? किं वा चिन्तामणिव्व नवकारो ?
किं कप्पद्दुमसरिसो ? नहु नहु, ताणं पि अहिययरो ।।

– લઘુ નમસ્કારફલસ્તોત્ર, ૯.

તેમ નવકારનાં આ ગુણગાન પણ વસ્તુસ્થિતિનું નિરૂપણ નથી કરતાં પણ નવકારના માત્ર 'ગીત' સ્વરૂપ છે!''

આજે લગભગ સર્વત્ર આ ફરિયાદ છે કે 'નવકારનો પ્રભાવ જેવો બતાવવામાં આવે છે તેવો દેખાતો નથી. અમે નવકાર ઘણા ગણ્યા, પણ કંઈ ચમત્કાર જોયો નહીં,' આ ફરિયાદ કેમ સાંભળવા મળે છે? શું નવકારમાંથી શક્તિ ઘટી ગઈ? કે શું ફરિયાદ ખોટી છે?

શું ખૂટે છે?

નથી નવકારમાંથી શક્તિ ઘટી, નથી આ ફરિયાદ ખોટી. પરંતુ આ ફરિયાદનું મૂળ, નવકારનો પ્રયોગ આપણે જે રીતે કરીએ છીએ તે રીતમાં રહેલું છે. એક ઉદાહરણથી આ વાત સ્પષ્ટ થશે. રોટલી ઘઉંના લોટથી બને છે એ હકીકત છે, પરંતુ ઘઉંના લોટથી રોટલી સુધી પહોંચવા માટે ચોક્કસ પ્રક્રિયા છે. એ પ્રક્રિયાનું એકાદ પગથિયું મૂકી દઈએ તો? ઘઉંનો લોટ લઈને સીધો જ તાવડીમાં નાખીએ તો રોટલી તૈયાર થઈ જાય? ના, ઊલટો લોટ પણ બળી જાય. રોટલી જોઈતી હોય તો, લોટમાં બરાબર પ્રમાણસર પાણી નાખી એની કણેક બનાવવી પડે. પછી એમાંથી લૂઆ બનાવી, એ લૂઆને વણીને, તાવડીમાં નાખી પ્રમાણસર તાપ અપાય તો લોટમાંથી રોટલી તૈયાર થાય. આ તો રોટલી માટેની સ્થૂલ પ્રક્રિયાની વાત થઈ.

નાનાં નાનાં અનેક પગથિયાં વચ્ચે સાચવવાં પડે. તેમ શ્રી નવકાર મંત્રનો જે મહિમા ગાયો છે તે અનુભવવાની પણ એક પ્રક્રિયા છે. એ પ્રક્રિયાની ઉપેક્ષા કરીને તો આપણે નવકાર પાસે નથી જતા ને?

એક બીજું ઉદાહરણ લઈએ : ઈલેક્ટ્રિસિટીનું ફિટિંગ ઘરમાં કરાવ્યું, વાયર નંખાઈ ગયા, બલ્બ મૂક્યા, બટન પણ દબાવ્યું છતાં દીવા ઝગમગી ન ઊઠે તો? ક્યાં ખામી છે તે શોધવા નીકળો છો. બલ્બ, વાયરિંગ, ફિટિંગ વગેરે બધું બરોબર છે એ ખાતરી હોય તો પ્રથમ નજર ક્યાં પડે? મેઈન સ્વીચ ચાલુ છે? અને એ પણ ચાલુ હોય તો તરત મનમાં વિચાર ઝબકી જશે કે 'ફ્યુઝ' તો નથી ઊડ્યો ને? નવકારની સાધનાનો 'ફ્યુઝ' ક્યો?

❋

NAME Mr [illegible] R. Shah

DATE 15/2/45

9355

DR. [illegible]

Tata Memorial Hospital.

TELEPHONES:
41880 (RESIDENCE)
24271 (OFFICE)
60081 (TATA MEMORIAL HOSPITAL)

"VICTORY COURT"
QUEEN'S ROAD.
BOMBAY, 19-3-45

To certify that Mr Gulabchand Khimchand Shah is suffering from Cancer of the Tongue & Tonsil.

He is undergoing treatment for the same by deep X-rays.

He will be unable to attend as he is undergoing treatment at present.

K.W. Mody B.A.
D.M.R. (England)

૨

મારું કેન્સર કેમ મટ્યું?

નમસ્કાર મહામંત્રની સાધનાની સાચી પ્રક્રિયા અને નવકારના 'ફ્યુઝ'ની ઓળખાણ ગુલાબચંદભાઈએ કરેલ નવકારની સાધનાની વિગતોમાંથી મેળવી શકાય તેમ છે. માટે તેમણે નવકારની આરાધના કેવી રીતે કરી અને એથી એમને શો અનુભવ થયો, એ અહીં એમના જ શબ્દોમાં આપણે વિગતે જોઈએ.

મને કેન્સરનું જીવલેણ દર્દ થયું એની પહેલાં છ માસથી માથામાં ઘણો દુઃખાવો થતો. ડૉક્ટરોને મેં બતાવેલ, પણ રોગ કોઈ કળી શક્યું નહીં. એક દિવસ કફમાં લોહી દેખાયું. મારા ફેમિલી ડૉક્ટરને વાત કરી. એમણે તપાસીને કેન્સર હોવાનું કહ્યું. એ પછી ડૉ. કુપરને દેખાડ્યું, ત્યારે એમણે કહ્યું કે, 'હમણાં પેનિસિલિનનાં ઈંજેક્શનનો કોર્સ લો, એ પહેલાં કાંઈ ઉપચાર કરી શકાય તેમ નથી'. ગળું અંદરથી તેમજ બહારથી સૂજી ગયું હતું. આ પહેલાં ખોરાક તો ઓછો થઈ જ ગયેલો. રોટલી પણ પાણીના ઘૂંટડા સાથે મુશ્કેલીથી ઊતરતી. હવે ગળું એકદમ સંકોચાઈ ગયું. બીજે દિવસે અમે ડૉ. કે. પી. મોદીનું એપોઈન્ટમેન્ટ લીધું. તેમણે તપાસીને કહ્યું કે દર્દ ઘણું જ વધી ગયું છે. ટ્રીટમેન્ટની વાત તો બાજુએ રાખો, પણ અંદરથી કટકી કાપીને તપાસ

(બાયોપ્સી) કરી શકાય એવી સ્થિતિ પણ નથી રહી. એમણે મારા ફેમિલી ડૉક્ટરને બાજુએ લઈને કહી દીધું કે એક બે દી'નો હું મહેમાન છું. અને શાંતિથી આયુ પૂર્ણ થાય તે માટે ઘેનનાં ઈંજેક્શન આપવા જણાવ્યું. અમે નિરાશ થઈ પાછા ફર્યા.

છેલ્લા ચાર-પાંચ દિવસથી પાણી પણ ઊતરતું ન હતું. તરસ તો એવી લાગી હતી કે જાણે માટલેમાટલાં પાણી પી જાઉં ! મેં મારા ફેમિલી ડૉક્ટરને કહ્યું કે, 'બીજું ભલે કંઈ ન થાય, પણ હું પાણી પી શકું એવું કંઈક કરો.' એમણે આશ્વાસન આપ્યું: 'આજની રાત કાઢી નાખો, કાલે સવારે એ માટેનો પ્રબંધ કરીશ. નળીથી હું તમને પાણી આપીશ.'

હું ઘેર આવ્યો. તરસની પીડા અસહ્ય બની હતી. પહેલાં કહ્યું તેમ એ સમયે એકાએક નવકાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરવાની મને સ્ફુરણા થઈ.

ત્યારે સાંજના લગભગ સાડાસાત વાગ્યા હશે. મેં બહારથી કોઈ આવે નહીં, કંઈ ડખલ ન થાય એટલા માટે ઘરનાં બારણાં બંધ કરાવ્યાં. કુટુંબીઓને એકઠાં કરી સૌની સાથે મેં ખમતખામણાં કર્યાં. જીવન દરમ્યાન થયેલ વૈર-વિરોધ માટે સૌની સાથે માફીની લેવડદેવડ કરી લીધી અને સાથે જગતના સર્વ જીવોને ખમાવી અંતઃકરણપૂર્વક મૈત્રીભાવની ઉદ્‌ઘોષણા કરી :

खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे।
मित्ती मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झं न केणई॥

અને ભાવના ભાવી કે, ''જગતના સર્વ જીવો સુખી થાઓ, સુખી થાઓ; જગતના સર્વ જીવો સુખી થાઓ, સુખી થાઓ; જગતના સર્વ જીવો સુખી બનો, નીરોગી બનો; સર્વ જીવોનું કલ્યાણ થાઓ, કોઈ પાપ ન આચરો, કોઈ દુઃખ ન પામો. જગતના સર્વ જીવો કર્મથી મુક્ત બનો, મુક્ત બનો.''

અન્તઃકરણના ઊંડાણમાંથી આ ભાવના કરી હું નવકારના ધ્યાનમાં લાગી ગયો.

'રખેને મારી દુર્ગતિ થઈ જાય' એ ભયથી, ખૂબ જ જાગૃતિપૂર્વક હું નવકારમંત્રમાં લીન બન્યો. હવે મારે બીજું કંઈ જોઈતું ન હતું, મને ધૂન લાગી હતી સદ્ગતિની. સદ્ગતિ થાય એ માટે હું નવકાર અને ભાવનામાં—વીશ-પચીશ નવકાર અને ફરી સર્વ જીવ પ્રત્યે મૈત્રીની પૂર્વોક્ત ભાવનામાં—લાગી ગયો. એમાં ચિત્ત પરોવવાથી હું વેદનાને થોડી ભૂલ્યો. અગિયાર વાગ્યે મને જબરજસ્ત ઊલ્ટી થઈ. આખું તપેલું ભરાઈ ગયું ! હું બેહોશ થઈ ગયો. ઘરનાં માણસો સમજ્યાં કે આ છેલ્લો ચાળો છે. રડારોળ થઈ ગઈ. થોડીવારે હું ભાનમાં આવ્યો. મને કંઈક સારું લાગ્યું મેં પાણી માગ્યું. બે ત્રણ લોટા પાણી પી ગયો ! પણ મને હજી એ જ ધૂન કે સદ્ગતિ ન ચૂકું. નવકાર અને ભાવના ચાલુ રાખ્યાં. મારી બા કહે, 'થોડું દૂધ લેવાશે?' મેં કહ્યુંઃ

'જોઉં, લાવો !' મેં એક કપ દૂધ પણ પીધું. આ પહેલાં પાંચેક દિવસથી પાણીનું ટીપું પણ ગળાની નીચે જતું ન હતું. નવકાર અને ભાવના તો ચાલુ જ હતાં.

રાત્રે મને ઊંઘ આવી ગઈ. છેલ્લા છ દિવસથી ઊંઘ નહોતી આવી. પાંચ-છ કલાક હું ઘસઘસાટ ઊંઘ્યો. ઘરનાં માણસો તો હજી એમ જ માનતાં હતાં કે હું બે-ચાર ઘડીનો મહેમાન છું. સવારે હું ઊઠચો ત્યારે સ્ફૂર્તિ જણાઈ જાણે નવજીવન ન મળ્યુ હોય ! મેં ચા-પાણી લીધાં. હું ભાવના અને નવકાર મૂકતો નથી.

ધીરે ધીરે હું દૂધ, રાબડી વગેરે પ્રવાહી ખોરાક લેવા માંડચો. દૂધની કેવળ મલાઈ વગેરે પૌષ્ટિક ખોરાક મને આપવા લાગ્યા. એક અઠવાડિયામાં તો હું શીરો વગેરે લેતો થયો !

અમારા ફેમિલી ડૉક્ટરને સાથે લઈ અમે મોટા ડૉક્ટરને બતાવવા ગયા. મને જોઈને એમને ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું. બધી વાત કરી. એ કહે: 'તમે છેલ્લા ચાર-પાંચ દિવસથી કંઈ ખાધું ન હતું, ઊલટી શાની થઈ? ગળું શાથી ખૂલી ગયું? તમે શું શું ઉપચાર કર્યા હતા? કોઈ દવા લીધી હતી? વૈદ્ય આદિની પણ કોઈ દવા કરી હોય તો તે કહો, જેથી બીજાં દરદીઓ ઉપર તે અજમાવી શકાય.' મેં કહ્યું કે, મેં કોઈ દવા લીધી નથી, પ્રભુનું નામ લીધું છે.' મેં કોઈ પણ ઉપચાર કર્યો હોય તે કઢાવવા ડૉક્ટરે ઘણા પ્રશ્નો પૂછ્યા, પણ મારી પાસે બીજું કંઈ કહેવાનું હતું જ નહિ. ડૉક્ટરને

લાગ્યું કે હવે કંઈક ટ્રીટમેન્ટ કરવી જોઈએ. એમણે લાઈટ લેવાનું કહ્યું. મેં લાઈટ લેવાનું નક્કી કર્યું. અઠ્ઠાવીસ સીટિંગ લાઈટ (ડીપ એક્સ-રેઝ ટ્રીટમેન્ટ) લીધી. પણ મને તો હવે ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે નવકારથી જ બધું મટી જશે. એટલે લાઈટ લેવા જતાં રસ્તામાં, બસમાં, ઘેરથી નીકળતાં—બધા જ ઠેકાણે હું નવકારનું રટણ ચાલુ રાખતો.

'આરાધના માટે આ થોડો વખત મળી ગયો છે, હું હવે ચાર-છ મહિના કાઢીશ' એમ મને લાગ્યું; તેથી હવે સદ્ગતિ ચૂકી ન જવાય એટલા માટે નવકાર અને ભાવનાનો કાર્યક્રમ મેં ચાલુ જ રાખ્યો હતો. વચ્ચે મનનું ચેકિંગ કરતો કે શું વિચાર ચાલે છે? 'બીજો કોઈ વિચાર મનમાં ઘૂસી જશે તો સદ્ગતિ અટકી જશે' એ બીકે મન ઉપર પાકો ચોકી પહેરો રાખતો.

જેમ ઘરમાં કોઈ ચોર-ડાકુ પેસી ન જાય તે માટે દરવાજે પહેરેગીર હોય છે, તેમ મનમાં કોઈ ખરાબ વિચાર પેસી ન જાય, તે માટે મેં મન ઉપર આત્મ-જાગૃતિની ચોકી મૂકી દીધી. થોડા વખતમાં મને તદ્દન સારું થઈ ગયું. આજે એ વાતને પંદર વર્ષ વીતી ગયાં છે.

મને તો કેન્સરે લાભ કર્યો. કેન્સર ન થયું હોત તો કદાચ હું ધર્મમાં ન જોડાયો હોત. મને જિવાડનાર નવકાર છે એમ હું માનું છું. તેથી નવકાર એ મારે મન સર્વસ્વ છે.

મારી દિનચર્યા

ત્યારથી હું નિવૃત્ત જીવન ગાળું છું. આજે મારી દિનચર્યા આ પ્રમાણે છે:

સવારે ચાર વાગે ઊઠી જાઉં છું. ઊઠીને :

खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे।
मित्ती मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झं न केणई॥

અને ''જગતના સર્વ જીવો સુખી થાઓ; નીરોગી થાઓ, નીરોગી થાઓ; મુક્ત થાઓ, મુક્ત થાઓ; કોઈ પાપ ન આચરો''-એ પ્રમાણે ભાવના કરીને પદ્માસને બેસી, હૃદયમાં શ્વેત કમળની ધારણા કરી તન્મય થઈને એકસો આઠ નવકાર અને 'ઉવસગ્ગહરં'ની નવકારવાળી ગણું છું. પછી થોડી વાર અરિહંત પરમાત્માના શ્વેત વર્ણનું હૃદયમાં ધ્યાન કરું છું. અંતે, ધ્યાનસ્થ દશામાં ઊભેલા મહાવીર પ્રભુને કલ્પનામાં લાવીને પ્રાર્થના કરું છું કે, પ્રભુ ' આપના જેવું ધ્યાન મને ક્યારે મળે ? છેલ્લે, હું આત્મસ્વરૂપનું ચિંતન કરું છું: 'હું અનંત શક્તિનો માલિક છું...' ઇત્યાદિ. બે-ત્રણ મિનિટ આ રીતે ધ્યાન કરું છું ત્યાં પાંચ વાગે છે. મને અદ્‌ભુત શાંતિનો અનુભવ થાય છે.

પછી પ્રતિક્રમણ કરી લઈ ગામનાં બધાં દેરાસરોએ જાઉં છું. અમારા ગામનાં દેરાસરો ઘણાં રમણીય છે. પ્રતિમાજી પ્રાચીન છે. દર્શન કરી આવી નવકારશી કરું છું ત્યાં

સવાનવ-સાડાનવ થાય છે. પછી વ્યાખ્યાન હોય તો સાંભળું છું. દશથી અગિયાર સુધી ભાભા પાર્શ્વનાથ પાસે, સવારના ચારથી પાંચ વચ્ચે મારો જે કાર્યક્રમ છે તે આખો કાર્યક્રમ કરું છું. મને અહીં અનેરી શાંતિ મળે છે.

પછી પૂજા કરી, જમવાનો સમય થઈ જતાં જમી લઈ અર્ધો કલાક ધાર્મિક વાંચન કરું છું. પછી, થોડીવાર આરામ કરી, બે-ત્રણ સામાયિક કરું છું. એમાં નવતત્ત્વ વગેરેનો થોડો અભ્યાસ અને ધ્યાનાદિ કરું છું.

સાંજે ભોજનનો સમય થતાં વાળુ કરી, દેરાસરે દર્શન કરી આવી, પ્રતિક્રમણ કરું છું. બાદ, મહારાજ સાહેબ હોય તો વૈયાવચ્ચ-ભક્તિ કરી, ઘેર આવું છું. સર્વ જીવોને ખમાવી, ભાવના ભાવી, નવકાર ગણતાં ગણતાં ઊંઘી જાઊં છું. બે-ચાર નવકાર ગણતાં જ એવી ઊંઘ આવી જાય છે કે ક્યારે ઊંઘ્યા અને ક્યાં ઊંઘ્યા એની ખબર પણ પડતી નથી. ઊંઘમાં 'ॐ ह्रीं अर्हं नमः' કે 'नमो अरिहंताणं' એ એક પદનો જાપ તાલબદ્ધપણે, ઘડિયાળના ટક ટક અવાજની જેમ, ચાલ્યા કરે છે.

હાલતાં-ચાલતાં, ઊઠતાં-બેસતાં બસમાં, ટ્રેનમાં જ્યાં ટાઈમ મળે ત્યા 'नमो अरिहंताणं' કે 'ॐ ह्रीं अर्हं नमः' નો જાપ ચાલુ જ રાખું છું; અને અડધા અડધા કલાકે જરા અટકીને મનની તપાસ કરું છું કે તેમાં શું વિચાર ચાલે છે?

છેલ્લા દશ વર્ષથી આ કાર્યક્રમ ચાલે છે. તે પહેલાં પાંચ વર્ષ આવો કોઈ નિયત કાર્યક્રમ ગોઠવ્યો ન હતો; પણ 'જે થોડો વખત આરાધના માટે મળી ગયો છે એનો પૂરો ઊપયોગ કરી સદ્‌ગતિ સાધી લઉં' એ ધૂનથી નવકાર અને ભાવના, ફરી ભાવના અને નવકાર એ પ્રમાણે દિવસ અને રાત રટણા રાખેલી. એ પછી, મેં ઉપર મુજબ એક કાર્યક્રમ નક્કી કરી લીધો.

નવકારના સતત સ્મરણનું પરિણામ

આથી મારો રોગ ગયો એટલું જ નહીં, મારી આર્થિક સ્થિતિ પણ સુધરી, માનસિક વિકાસ થયો અને શરીર પણ ઘણું જ સારું થઈ ગયું. લાઈટ લીધા પછી અમુક મુદતે હોસ્પિટલમાં બતાવવા જતો. એક વખત વજન કરવાના કાંટા ઉપર નવો માણસ આવેલો. વજન કરાવવા મારું નામ પોકારાયું: 'ગુલાબચંદભાઈ...' હું જઈને ઊભો રહ્યો. મને જોઈને એણે કહ્યું કે, 'તુમ ક્યોં આયા? પેશન્ટ (દરદી) કો ખડા કરો.' મારે કહેવું પડ્યું કે 'મૈં હી પેશન્ટ (દરદી) હું.' હું દરદી હોઈશ એવી કોઈને કલ્પનાય ન આવે એવું મારું શરીર થઈ ગયું હતું. આજે હું બધો જ ખોરાક લઈ શકું છું. કોઈ પરેજી પાળતો નથી. હું સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત છું.

મારી આર્થિક સ્થિતિમાં પણ ઘણો જ સુધારો થઈ ગયો છે અને મારો માનસિક વિકાસ થયેલ પણ અનુભવાય છે. આજે હું બે હજારની સભામાં માઈક ઉપર નીડરતાથી બોલી

શકું છું. અને મારા વિચારો સભાને ઠસાવી શકું છું. મારો અભ્યાસ બહુ ઓછો છે અને આજ સુધી સભામાં કેમ બોલવું એનો કોઈ અભ્યાસ મેં કર્યો નથી કે નથી કોઈ પાસે માર્ગદર્શન લીધું; છતાં એવા એક-બે પ્રસંગો ઉપસ્થિત થયા ત્યારે હું બે હજાર માણસની સભા સમક્ષ સારી રીતે બોલી શક્યો હતો.

વળી મને અંદરથી એમ થાય કે 'અમુક વ્યક્તિને ઘણા દિવસથી મળાયું નથી, મળવું છે,' તો હું ઘેરથી બહાર નીકળું, દાદર ઊતરું ત્યાં એ વ્યક્તિ સામી મળી જતી ! કામમાં કોઈ ગૂંચ પડી હોય, કંઈ સૂઝતું ન હોય કે આમાં શું કરવું? તો હું ત્રણ નવકાર ગણીને વિચારું ને એમાં મને યોગ્ય માર્ગદર્શન મળી જાય છે ! આર્થિક પરિસ્થિતિમાં એમ લાગે કે આટલી જરૂર છે. તો સામેથી કોઈ પાર્ટી મળી જાય કે ''હમણાં અમારાં આટલાં નાણાં સાચવજો !'' કેટલીક વાર સ્ફુરણાઓ થાય છે કે અમુક કાર્યમાં અમુક રીતે વર્તવું. એકવાર મને વિચાર આવ્યો કે મૂળજી જેઠા માર્કેટમાં દુકાન લઈએ. મારા ભાઈઓ કહે કે 'પચાસ હજાર પાઘડીના આપતાં પણ મૂળજી જેઠા માર્કેટમાં દુકાન મેળવવી મુશ્કેલ છે. વળી, ત્યાં દુકાન ખોલીએ તો એકાદ લાખની મૂડી જોઈએ. એટલે આ અશક્ય લાગે છે.' થોડા દિવસમાં મારી ધારણા મુજબ બન્યું. દુકાન મળી ગઈ! થોડા મહિના ઉપર અમે મુંબઈનાં પરાંમાં રહેઠાણ માટે મકાનની શોધમાં હતા. અમને એક જણે વાત કરી કે એક

જૈન ભાઈને એક મકાન ભાડે આપવું છે. અમે અરજી કરી. ત્રણસો અરજીમાંથી અમારી અરજી પાસ થઈ ! સારી સગવડવાળું નવું મકાન વગર પાઘડીએ મળી ગયું ! બે મિનિટનો સ્ટેશનનો રસ્તો અને પાંચ મિનિટે દેરાસર પહોંચી જવાય એવા અનુકૂળ સ્થળે મકાન મળ્યું.

મને આવા નાના-મોટા ઘણા અનુભવો થતા રહે છે. મારાં બહેનને દમનો વ્યાધિ થયેલ. મુંબઈમાં ડૉ. કોહિયાજી વગેરે પાસે ટ્રીટમેન્ટ કરાવી. મીરજ લઈ ગયા. પણ કંઈ ફાયદો નહિ થયેલો. વ્યાધિ એટલો બધો કે આખી રાત આરામખુરશી પર બેઠાં બેઠાં કાઢવી પડે; જરા પણ સૂઈ ન શકાય. મારી પાસે તો દવા તરીકે આ ભાવના હતી. મેં એમને આ ભાવના બતાવી. અને હું પોતે સવારે, 'બધા જીવો નીરોગી બનો' એ ભાવના કરતી વખતે, એમના ઉપર ખાસ લક્ષ આપતો; એમનું નામ દઈને એ નીરોગી બને એવી ભાવના કરતો. થોડા વખતમાં એમને સુધારો થયો. આજે તેમને તદ્દન સારું થઈ ગયું છે.

મનનું ચેકિંગ અને ભાવના

આમાં મને મનના ચેકિંગની ખૂબ મહત્તા દેખાઈ છે. એટલા માટે હું બને તેટલું ઓછું બોલું છું. છતાં કોઈ પ્રસંગે કોઈને બે શબ્દો કહેવાઈ ગયા હોય કે કોઈનું મનદુઃખ થયું હોય તો મારી ભાવનાનો 'ફ્યુઝ' ઊડી જાય છે. સવારના ભાવના માટે બેસું, પણ કામ આગળ ચાલતું જ નથી.

વચ્ચે વચ્ચે જાણે એ વ્યક્તિ મનોભૂમિકામાં આવ્યા જ કરે. હું સામી વ્યક્તિ પાસે જઈને ક્ષમાપના કરું પછી જ કામ સરળતાથી ચાલે. એક દાખલો આપું: એકવાર મેં એક વોરાની દુકાને ફોટા મઢાવવા આપેલ. બિલ સાડાસાત રૂપિયા કર્યું. મેં કહ્યું : 'આટલા હોય! સાત રૂપિયા બરાબર છે.' 'ના શેઠ ! જે કહ્યું છે, તે વ્યાજબી છે. મુંબઈમાં તમે આ કામ કરાવ્યું હોત તો આના કરતાં વધુ ખર્ચ થાત.' છતાં સાત રૂપિયા આપી હું ઘેર ગયો. બીજે દિવસે સવારે ભાવના કરવા બેઠો, ત્યારે ભાવના બરાબર ન ચાલી. મેં તપાસ કરી કે જરૂર કંઈક ભૂલ થઈ છે. વોરાની દુકાને જઈ મેં વોરાને કહ્યું: 'અલીબાબા, તમે કાલે સાચી વાત કરેલી, તમે કામ ઘણું જ સરસ કર્યું છે. આ એક રૂપિયો લો!' એ ખુશ થઈ ગયો. એ પછી જ મારી ભાવના બરાબર ચાલી. કોઈવાર દેરાસરમાં પૂજારી સાથે બે અક્ષર બોલાઈ જાય તોય કામ અટકી પડતું. પછી ચાહીને દેરાસર દર્શન કરવા જાઉં અને ક્ષમાપના કરું, પછી જ મારું કામ બરાબર ચાલે છે.

મારે પ્રવૃત્તિ બહુ ઓછી છે. એટલે બહારનાંઓ સાથે મારે પ્રસંગ જ ઓછો પડે ને કુટુમ્બીઓ તો ખૂબ જ અનુકૂળ બની ગયા છે. બધાને હું આ ભાવના બતાવું. એમને હું કહું છું કે, 'તમારે સુખ જોઈતું હોય તો સુખ વાવો—બીજાને સુખ આપો, બીજા સુખી થાય એવી ભાવના કરો.' આથી મન બગડવાનાં નિમિત્તો મારે ઘણાં ઓછાં રહે છે.

છતાં હું મનનું ચેકિંગ કર્યા કરું છું: વચમાં હું તપાસ કરું છું કે મનમાં શું વિચાર ચાલે છે? હું કોઈ ને મળું છું કે વાતચીત કરું છું ત્યારે પણ વચ્ચે વચ્ચે આ ચેકિંગ ચાલુ રાખું છું.

સર્વ જીવોને સુખી જોવાની ભાવનાનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે આખું જગત આજે મારું મિત્ર બની ગયું છે. હું કોઈ અજાણ્યા સ્થળે જાઉં છું તો ત્યાં પણ મારી સાથે વાત કરનાર જાણે ચિરપરિચિત હો તેમ મારી સાથે ખૂબ જ મિત્રતા દાખવે છે. તેમને મારા પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને મને ફરી મળવાની ઈચ્છા તેમના મનમાં રહ્યા કરે છે.

એક વખત સવારે હું ઉઠયો ત્યાં પગે કોઈ જંતુ હોય તેમ લાગ્યું. મને થયું કોઈ મોટું જીવડું છે. અંધારું હતું. હું રાતે ફાનસ કે લાઈટ રાખતો નથી. મારો ઊઠવાનો સમય થઈ ગયો હતો. તેથી, બેડિંગ વાળી લઈને, હું ભાવનામાં બેસી ગયો. ભાવના અને નવકારનો કાર્યક્રમ પૂરો થતાં હું ઊઠયો. બેડિંગ ઉપાડીને મૂકવા જાઉં છું ત્યાં બ્લેંકેટમાંથી એક મોટો વીંછી નીકળીને સડસડાટ ચાલ્યો ગયો. જાણે એ પણ મારી મૈત્રીભાવના સાંભળવા ન બેસી ગયો હોય, તેમ વૈર-વિરોધ ભૂલી, બે કલાક સુધી બેસી રહ્યો ! મને થયું કે જો આપણી અલ્પ શુભ ભાવનાથી પણ આવું પરિણામ નીપજતું હોય તો પ્રકૃષ્ટ મૈત્રીના કેન્દ્ર સમા શ્રી તીર્થંકર દેવો જ્યાં બિરાજતા હોય તે સમવસરણમાં નિત્યવૈરી પશુ-પંખીઓ પણ જાતિવૈર ભૂલી જઇ સાથે બેસી તેમની વાણીનું પાન કરે એમાં શી નવાઈ?

આપણી ભાવનાનું બિંદુ શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માની ભાવનાના સિન્ધુમાં ભળી જાય તો અક્ષય બની જાય. આ હેતુથી હું નિત્ય આ ભાવના પણ કરું છુંઃ શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માની 'સવિ જીવ કરું શાસનરસી' ની ભાવના સફળ બનો.

સર્વના સુખની અને હિતની ભાવના સાથે કરેલ નવકાર મંત્રના જાપથી મનનું ઊર્ધ્વીકરણ થાય છે, જીવનના સંઘર્ષોમાં યોગ્ય માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે અને આપત્તિને ધૈર્ય સાથે વધાવી લેવાનું બળ મળે છે; એટલું જ નહિ, એનાથી આજે મારો સર્વાંગી વિકાસ થતો હું અનુભવી શકું છું. મને જેમ જેમ સારું થતું ગયું તેમ તેમ ધીરે ધીરે હું ધર્મમાં પણ આગળ વધતો ગયો, ને વ્રત-નિયમમાં આવવા લાગ્યો.

ગયા ભાદરવા માસમાં અમારે ત્યાં શ્રી નવકાર મંત્રનો એક લાખનો જાપ અને શ્રી વર્ધમાન તપના પાયાનો કાર્યક્રમ મહારાજશ્રીએ ગોઠવ્યો હતો. તે વખત મેં વર્ધમાન તપનો પાયો પણ નાખ્યો. કેન્સરના દર્દ સાથે આ દુનિયામાંથી વિદાય લેવા તૈયાર થયેલો હું લાગટ વીસ દિવસ સુધી આયંબિલ અને વચ્ચે વચ્ચે ઉપવાસની આરાધના કરી શક્યો! મને એથી ખૂબ જ સંતોષ થાય છે. મારા જીવનમાં કોઈ અજબ શાંતિ પ્રસરી રહી છે.

સંવત ૧૯૯૬, પૂર્વેનું મારું જીવન ધર્મશૂન્ય હતું. રાત્રિભોજન, ફીચરનો ધંધો, મોડી રાત સુધીના ઉજાગરા, બીજાનું સારું જોઈને નારાજ થવું - એ બધું તો મારા જીવનમાં સામાન્ય હતું. તે વખતે મેં કોઈનું સારું ઈચ્છ્યું નથી; ઊલટું, બીજાનું બગડે કેમ એ વિચાર રહેતો. આમ આર્ત્ત અને રૌદ્રધ્યાનના કેન્દ્રમાં હું જીવન વીતાવતો હતો. એ ટાણે મને એક કલ્યાણમિત્ર મળી ગયો. એણે મને વ્યાખ્યાનમાં આવવા પ્રેરણા કરી. હું વ્યાખ્યાન સાંભળતો થયો, જેમાંથી મને ઘણું માર્ગદર્શન મળ્યું છે. અને બરાબર અણીને ટાંકણે વ્યાખ્યાનમાં સાંભળેલ ઉપર્યુક્ત વચનો યાદ આવ્યાં.

આમ, બન્ને રીતે – દ્રવ્યથી અને ભાવથી – નવકારે મને નવજીવન આપ્યું છે. મારો બધો વિકાસ એને આભારી છે. એથી હું નવકારને મારું સર્વસ્વ ગણું છું અને સવારે, ભાવના કરતાં પહેલાં, નવકારને ઉદ્દેશીને એક શ્લોક બોલી નવકાર પ્રત્યેનો મારો આ ભાવ હું રોજ વ્યક્ત કરું છું. આ રહ્યો એ શ્લોક :

त्वमेव माता च पिता त्वमेव,
त्वमेव बन्धुश्च सखा त्वमेव।
त्वमेव विद्या द्रविणं त्वमेव,
त्वमेव सर्वं मम देव देव॥

અર્થ : મારો મન માતા, પિતા, ભાઈ, મિત્ર વિદ્યા, ધન-બધું જ તું છે; અર્થાત્ એ બધાં મળીને માણસની જે અપેક્ષાઓ સંતોષે છે એ મારી બધી જ અપેક્ષાઓ એક તારા દ્વારા જ સંતોષાઈ જાય છે.

❈

૩

નવકારની સાધનાની સાચી પ્રક્રિયા

શ્રી ગુલાબચંદભાઈને નવકારની સાધના અને તેની સાથે એની સાચી પ્રક્રિયા આકસ્મિક રીતે પ્રાપ્ત થઈ ગઈ, તેથી નવકાર તેમના માટે અચિંતચિંતામણિ બની ગયો. એમણે તો માત્ર સદ્ગતિ જ ચિંતવી/ઇચ્છી હતી, પરંતુ નવકારે તો ઇચ્છા વિના સઘળી અનુકૂળતાઓ સર્જી દીધી.

એમની નવકારની સાધના શીઘ્ર ફળવતી બની એમાં એમની સાધના-પ્રક્રિયાનાં નીચેનાં અંગો મહત્ત્વનાં લાગે છે:

૧. નવકાર ઇષ્ટસાધક છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા,
૨. સર્વ સાથે હૃદયપૂર્વકની ક્ષમાપના અને મૈત્ર્યાદિ ભાવનાથી શુદ્ધ થયેલી મનની ભૂમિકા,
૩. અરિહંતની રાતદિન રટણા,
૪. મન ઉપર સતત ચોકી, અને
૫. (નવકાર પ્રત્યે સમર્પિતતાના ભાવ દ્વારા) પોતાના કર્તૃત્વભાવનું વિસર્જન.

સાધનામાં ઉપર્યુક્ત અંગોનું મહત્ત્વ શું છે તે આપણે હવે જોઈએ.

૧. સાધનાની આધારશિલા : શ્રદ્ધા

પહેલી વાત એ કે, 'નવકારથી સદ્દગતિ મળશે જ', એવા દઢ વિશ્વાસની સાથે શ્રી ગુલાબચંદભાઈએ તે ગણ્યા હતા. જ્યારે યમ સામે દેખાય છે ત્યારે ઈશ્વરના નામમાં માનવીનું ચિત્ત સહેજે વિશ્વાસથી પરોવાય છે. નાસ્તિક માનવી પણ મૃત્યુના મુખમાંથી બચવા ભગવાનને સંભારે છે ! ગુલાબચંદભાઈની સામે મૃત્યુ ડોકિયાં કરી રહ્યું હતું એવા અવસરે એમને યાદ આવ્યું કે નવકારથી સદ્દગતિ મળે, તેથી તેઓ એમાં દઢ વિશ્વાસપૂર્વક લીન બન્યા.

કોઈ પણ સાધનામાં શ્રદ્ધા એ મહત્ત્વનું બળ છે. શ્રદ્ધા વિના સાધના ફળ સુધી પહોંચતી જ નથી. મુંબઈ જવા રસ્તા ઉપર પગ માંડ્યા, પચાસ માઈલ જઈને જો શંકા પડે કે આ રસ્તો મુંબઈનો છે કે નહીં, તો એ રસ્તે પ્રયાણ અટકી જશે. શંકાગ્રસ્ત મને કદાચ પ્રયાણ ચાલુ રાખ્યું તોયે એમાં વેગ નહિ આવે અને ગમે તે વખતે એ રસ્તો મૂકી દેતાં વાર નહીં લાગે; તેમ, 'નવકાર અવશ્ય ઇષ્ટપ્રાપક છે' એ દઢ શ્રદ્ધા જેને નથી, તે નવકારની સાધનામાં છેવટ સુધી નહિ ટકી શકે. ઇષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ થાય તે પહેલાં જ નવકારની સાધનાને પડતી મૂકી એ બીજા કોઈ મંત્રની પાછળ દોડશે. આમ શ્રદ્ધા/નિષ્ઠા વિના નવકાર ઇષ્ટસાધક નથી બની શકતો.

અન્ન ખાવાથી ભૂખ સંતોષાશે અને શરીરને પુષ્ટિ મળશે, ઝેરથી મૃત્યુ થશે અને દવાની નાનકડી પડીકી રોગ મટાડશે એવી માણસને દૃઢ ખાતરી છે, વિશ્વાસ છે, શ્રદ્ધા છે, તેથી જ એ, વારંવાર ભૂખ લાગવા છતાં, અન્ન તરફ વળે છે અને ઝેરના કણને પણ પ્રયત્નપૂર્વક ટાળે છે. ધન વધતાં હંમેશાં સુખ વધે જ છે એવું નથી દેખાતું, છતાં લક્ષ્મીથી સુખ મળે છે એવી શ્રદ્ધા રાખીને વર્તીએ છીએ તેમ નવકારની શક્તિમાં પ્રથમ દૃઢ શ્રદ્ધા જાગવી જોઈએ. એ શ્રદ્ધા થયા પછી થતી સાધના અધવચ્ચે અટકી નથી પડતી. શ્રદ્ધા હોય તો ઈષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિમાં થતા વિલંબ કે વચ્ચે આવતી અડચણોથી સાધક વિચલિત થયા વિના પોતાની સાધનાને દૃઢતાપૂર્વક વળગી રહે છે; પરિણામે તેની સાધના ફળ સુધી અચૂક પહોંચે છે.

અસંતુષ્ટ બુદ્ધિ શ્રદ્ધાને સ્થિર થવા ન દે, માટે બુદ્ધિને સંતોષ આપવા, અહીં, આપણે થોડો એ વિચાર પણ કરી લઈએ કે નવકારનો જાપ ઇષ્ટસાધક કઈ રીતે બને છે?

અશ્રાવ્ય ધ્વનિ-તરંગો (Supersonics) ની શક્તિના આધુનિક વિજ્ઞાને આપેલા પરિચયથી જપની અસર સમજવામાં સરળતા થઈ છે. અશ્રાવ્ય ધ્વનિ-તરંગો આપણા કાનથી પકડી શકાતા નથી, કિંતુ વિજ્ઞાને પુરવાર કર્યું છે કે એ ન સંભળાતા તરંગો નાજુક યંત્રોની સફાઈ કરી આપે છે, અને થોડીક સેકંડોમાં પાણીને ગરમ કરી દે છે.

પાર્થિવ જગતમાં ધ્વનિ-તરંગોની આટલી અસર હોય, તો શું એ સંભવિત નથી કે સતત જાપ કરનાર વ્યક્તિના શરીરમાં અને તેની આજુબાજુના વાયુમંડળમાં જપના ધ્વનિ-તરંગો કંઈક સૂક્ષ્મ અસરો જન્માવે અને, સાધકના નાડીતંત્ર અને સૂક્ષ્મ શરીર ઉપર અસર કરી, તેના ચિત્તમાં પરિવર્તન આણી શકે? જપથી બુદ્ધિ નિર્મળ અને સૂક્ષ્મ બને છે, જેથી સાધક મોહને ઓળખી લે છે અને ધર્મને સમજી શકે છે.

રોજ નિયત સમયે, જપના ધ્વનિમાં ઉપયોગ જોડી દઈ, જપ કરવાથી ચિત્તની ચંચળતા શીઘ્ર ઘટે છે અને એકાગ્રતા વધે છે. જપ કરતી વખતે પરમેષ્ઠીઓના ગુણોના કે બીજા કોઈ ચિંતનમાં પડ્યા વિના, માત્ર જપના ધ્વનિમાં જ લક્ષ આપી જાપ કરવો. એથી ચિત્ત એકાગ્ર થઈ જપમાં પરોવાશે. આનો અભ્યાસ વધતાં આપોઆપ માનસિક જપ થવા માંડશે.

હાલતાં, ચાલતાં, ઊઠતાં, બેસતાં મનને અરિહંત પરમાત્માનું સ્મરણ કરવાની ટેવ પાડી હોય તો ચિત્ત વધુ ને વધુ અંતર્મુખ બનતું જાય છે. મન જ્યારે સ્વયં અંતર્મુખ રહેવા લાગે છે ત્યારે તેની અશુદ્ધિઓ – ઈર્ષ્યા, અસૂયા, તિરસ્કાર, ઘૃણા, ક્રોધ, મદ, તૃષ્ણા, ભોગની તીવ્ર આસક્તિ/ગૃદ્ધિ – દૂર થતી જાય છે; સાધક નમ્ર, નિર્દંભ અને નિરીહ બનતો જાય છે, અને એનું ચિત્ત શાંત, સમ, સ્વસ્થ થતું જાય છે.

અન્ય સંકલ્પ-વિકલ્પો એને ઓછા રહે છે. અંતરમાં રહેલ, જરાથી, જીર્ણતાથી, મ્લાનતાથી અને મૃત્યુથી પર તત્ત્વ સાથે તેનું અનુસંધાન વધતું જાય છે, જેના ફળસ્વરૂપે સાધક પોતાના કર્મકૃત વ્યક્તિત્વથી ઉપર ઊઠતો જાય છે. એ રીતે ક્રમશઃ તેનામાં આત્મદર્શનની યોગ્યતા વિકસતી જાય છે. આમ સાધકનું જીવન ઉત્તરોત્તર અધિક વિકાસગામી બનાવી, નવકાર તેને તેના ઇષ્ટ – મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

વચગાળામાં એના સાધકને ભૌતિક લાભો પણ મળે છે, એનું કારણ એ છે કે સતત પરમાત્મસ્મરણથી પાપકર્મનો હ્રાસ થાય છે, અર્થાત્ પાપકર્મની શક્તિ (સ્થિતિ અને રસ) ઘટી જાય છે, તે નિર્વીર્ય બને છે; અને પુણ્યકર્મ સબળ બને છે; પરિણામે આપત્તિ ટળી જાય છે; સંપત્તિ આવી મળે છે. 'એસો પંચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો' એ ધરપત જ્ઞાનીઓએ આપી જ છે. વિપત્તિ પાપકર્મથી જ આવે છે. જેના પાપ નાશ પામ્યાં તેની વિપત્તિ, સવારે તડકો નીકળતાં અદૃશ્ય થઈ જતાં ઝાકળનાં બિંદુઓની જેમ, ઓગળી જાય એમાં કંઈ નવાઈ નથી.

પણ એ વખતે સાધકે એ સ્મરણમાં રાખવું કે દુઃખ એ વીંછીનો ડંખ છે અને સુખ એ સાપનો ડંશ છે. એમાં આંખમાં ઊંઘ સહેલાઈથી ઘેરાય છે, જાગૃત રહેવા માટે માણસે મહેનત કરવી પડે છે. તેમ સુખમાં મોહના હલ્લા સામે વધુ સાવધ રહેવું આવશ્યક બને છે. ધન, સત્તા,

સામાજિક પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ કે ભોગસુખની તૃષ્ણા ચિત્ત ઉપર કબજો ન જમાવે અને નવકારના જાપ ઉપરની પોતાની પકડ ઢીલી ન પડી જાય એની તકેદારી એ વખતે સાધકે સવિશેષ રાખવી રહી, નહિતર મોહનું ઘેન ચડતાં વાર નહિ લાગે.

નિર્મળ ભાવે કરેલ નવકારનું સ્મરણ કદી નિષ્ફળ જતું નથી. પરંતુ તેનું ફળ જોવાની અકાળ ઉત્સુકતા સાધકે ન રાખવી જોઈએ. એણે એ સમજવું જોઈએ કે ધરતીમાં બીજ વાવી દઈને બીજે જ દિવસે ફળ ખાવાની આશા ન રાખી શકાય; એવી આશા રાખવી એ મુર્ખાઈ જ છે. દરેક વસ્તુ સમય માગે છે.

દેખી શકાય તેવું ફળ આવતાં વિલંબ થાય તેથી એમ ન કહી શકાય કે સાધના નિષ્ફળ ગઈ છે. જેમ કોઈ પથ્થર તોડવા માટે હથોડાના ચાળીસ ઘા મારવા પડે ત્યાં પ્રથમના ત્રીસ ઘા સુધી તો કંઈ પરિણામ દેખાતું નથી; એકત્રીસમા ઘાએ સહેજ તિરાડ પડે છે અને ચાળીસમાં ઘાએ પથ્થરના ટુકડા થઈ નીચે પડે છે. એનો અર્થ એ નથી જ થતો કે પ્રથમ ત્રીસ ઘા વ્યર્થ ગયા. એવું જ કૂવાના ખોદકામમાં ચાળીશ હાથે જ્યાં પાણી નીકળતું હોય તે પ્રદેશમાં કૂવો ખોદતાં પ્રથમ ત્રીસ હાથ ખોદતાં સુધી પાણીનાં કોઈ ચિહ્નો ન દેખાય છતાં એ પ્રયાસ નિષ્ફળ નથી લેખાતો. ટી.બી. ની સારવાર લાંબો સમય—ઉગ્ર રોગમાં દોઢ-બે વર્ષ—સુધી લેવાય ત્યારે જ રોગમુક્ત થઈ શકાય છે. એ સારવાર એક અઠવાડિયું લીધા પછી ટી.બી. ન મટે તેથી એમ ન

કહી શકાય કે ઔષધ નાકામિયાબ છે. અને, નોકરિયાત વર્ગના હાથમાં પગાર આવે છે તે પણ ત્રીસ દિવસ સેવા આપ્યા પછી જ આવે છે.

જીવનમાં દરેક ક્ષેત્રે ફળ મેળવવા પૂર્વે ધૈર્ય રાખી ઉદ્યમ જારી રાખવો પડે છે.

ખંત, કૌશલ્ય અને પ્રેમપૂર્વક સેવા આપનાર નોકર વર્ષો વીતતાં ભાગીદાર બની જાય છે તેમ ધૈર્ય, ખંત અને નિષ્ઠાપૂર્વક નવકારના સતત જાપને વળગી રહેનાર સાધક એક દિવસ ખુદ પોતે પરમેષ્ઠીઓમાં સ્થાન પામે છે, એ નિશ્ચિત છે.

હવે, વિવાદ કરશો નહિ; અખતરો કરી જુઓ. એક સંતે કહ્યું છે કે –

"વિવાદ કરે સો જાનિયે, નૂગરે કે યહ કામ;
સંતો કો ફુરસદ નહિ, સુમિરન કરતે નામ.
જબ હી નામ હિરદે ધરા ભયા પાપ કા નાશ;
માનો ચિનગી આગ કી પરી પુરાને ઘાસ."

૨. સાધનાનો 'ફ્યુઝ'

નમસ્કારની સાધનાનું બીજું મહત્ત્વનું અંગ છે મનની શુદ્ધ ભૂમિકા. જિનબિંબ પધરાવવા દેરાસર બંધાવવું હોય તો એને માટે પણ શુદ્ધ ભૂમિ ગોતવી પડે છે. તો અશુદ્ધ મનોભૂમિમાં અરિહંત આવીને ક્યાંથી વસે?

૧. પોતાના પૂર્વકૃત દુષ્કૃતની નિંદા-ગર્હા. ૨. સ્વના અને પરના સુકૃતની અનુમોદના, અને ૩. જગતના સર્વ જીવો પ્રત્યે સ્વાત્માતુલ્ય મૈત્રીભાવ : આ છે મનોભૂમિને નિર્મળ કરવાનાં સાધનો.

અશુભ વૃત્તિઓ અને ખોટી પ્રવૃત્તિઓ પ્રત્યે જીવને જે અનાદિનો પ્રેમ છે તે દુષ્કૃતની નિંદા અને ગર્હા કરવાથી મોળો પડે છે, તેમાં થતી પોતાની ભૂલ સમજાય છે અને તેથી તે વૃત્તિઓનો અનુબંધ અટકી જાય છે.

સુકૃતની અનુમોદનાથી સારી વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ પ્રત્યેનો પોતોનો પ્રેમ વ્યક્ત થાય છે અને તેનો અનુબંધ પડવાથી સ્વાત્મામાં એવી શુભ વૃત્તિઓ અને પ્રવૃત્તિઓની વૃદ્ધિ થતી જાય છે.

સકલ જીવરાશિ પ્રત્યે આત્મતુલ્ય મૈત્રીભાવ ભાવવાથી ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ, વૈર, વિરોધ વગેરે અશુભ ચિત્તવૃત્તિઓનો નાશ થાય છે.

આપણે જોઈ ગયા કે ગુલાબચંદભાઈ સકલ જીવરાશિ પ્રત્યેની મૈત્રીભાવનાને પોતાની સાધનાનો 'ફ્યુઝ' સમજે છે અને કોઈને બે શબ્દો કહેવાઈ ગયા હોય કે કોઈને એમના પ્રત્યે દુર્ભાવ જન્મે એવું કંઈ બની ગયું હોય તો એમની સાધનાનો 'ફ્યુઝ' ઊડી જાય છે. તેઓ કહે છે કે ''આવું કંઈ બને છે, ત્યારે 'તમે તો ઉત્તમ આત્મા છો, ભૂલ મારી જ છે' કહી હું તરત ક્ષમાપના કરી લઉં છું.''

આ રીતે શુદ્ધ થયેલી મનોભૂમિમાં પડેલું નવકારનું બીજ ફાલીફૂલીને, સંસારમાં પણ તે આત્માને સુખમાં ઝિલાવતું ઝિલાવતું, અંતે મોક્ષફળ આપીને જ વિરમે છે. બીજ ઉત્તમ હોય પણ ઊખર ભૂમિમાં એનાથી પાક ન નીપજે તો તેમાં બીજનો વાંક નથી કઢાતો, તો મલિન ચિત્તવૃત્તિથી ભરેલ મનોભૂમિમાં નવકારબીજ ફળ ન દેખાડે તો તેમાં વાંક કોનો? ખેડૂતો કાળી જમીનનું મૂલ્ય અમસ્થું નથી આંકતા. સારા પાક માટે જમીન એ એક જબરું સહકારી કારણ છે.

૩. અરિહંતનું માનસ સાંનિધ્ય

ગુલાબચંદભાઈની આરાધનામાં તરી આવતું ત્રીજું મહત્ત્વનું અંગ છે 'ॐ ह्री अर्हं नमः' કે नमो अरिहंताणं' ના સતત જાપ દ્વારા વ્યક્ત થતી અરિહંતની રટણા. શ્રી નવકાર મહામંત્રમાં રહેલ મંત્ર ચૈતન્ય પ્રગટાવવામાં એનાથી મદદ મળે છે. મંત્રચૈતન્ય એટલે મંત્રના અક્ષરોમાં રહેલ અવ્યક્ત — સુપ્ત શક્તિ.

તંત્રવિશારદો ઈષ્ટદેવની દ્રવ્યપૂજાનો આદર કરે છે, કારણ કે એના દ્વારા પૂજક ઈષ્ટદેવને વધુ અભિમુખ બને છે, ને તેથી સાધના શીઘ્ર ફળવતી બને છે. તેમ, મંત્રવિશારદો માને છે કે કોઈપણ મંત્રમાં રહેલ શક્તિને જાગૃત કરવા — તેના મંત્ર ચૈતન્યને સ્ફુરિત કરવા — માટે ઈષ્ટદેવને અભિમુખ થવું આવશ્યક છે. નામસ્મરણથી સાધકનું મન ઈષ્ટદેવને અભિમુખ બને છે. મંત્રસિદ્ધિ માટે, પ્રથમ, અમુક

સંખ્યાનો જાપ — પુરશ્ચરણ — કરવાનું વિધાન મંત્રસાધનામાં આ હેતુથી જ કરવામાં આવ્યું હોય એમ સમજાય છે. શ્રી ગુલાબચંદભાઈની, 'नमो अरिहंताणं' કે 'ॐ ह्रीं अर्हं नमः' ના સતત જાપ દ્વારા વ્યક્ત થતી, અરિહંતની રટનાથી નવકારના અક્ષરોમાં રહેલ સુપ્ત મંત્રશક્તિ જાગી ઉઠી અને નવકારનું મંત્રચૈતન્ય કાર્ય કરતું થઈ ગયું.

વળી, અરિહંત પરમાત્માની સતત રટનાથી—એમના નામના સતત જાપથી—સાધકનું મન એમના તરફ પ્રવાહિત બને છે, અને એ થતાં અરિહંત પરમાત્માના ગુણો સાધક તરફ વહેવા માંડે છે; તેથી સાધકની જીવનશુદ્ધિ દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે. શ્રી ગુલાબચંદભાઈના અનુભવમાં આ વાત આપણને સ્પષ્ટપણે જોવા મળે છે. નવકારને એમના હૃદયમાં સ્થાન મળ્યા પછી એમનું જીવન આત્મવિકાસ તરફ વળે છે, દુર્ભાવનાઓ અને દુર્ગુણો દૂર જાય છે અને જીવનમાં ધર્મની વૃદ્ધિ થતી જાય છે. નવકારની પ્રાપ્તિ પહેલાં આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાનના કેન્દ્રમાં સટોડિયાનું જીવન વિતાવી રહેલા તેઓ આજે શ્રાવકપણાની ઉચ્ચતમ કક્ષારૂપ સંવાસાનુમતિ-શ્રાવકપણાની નજીકની ભૂમિકાનું, રાત-દિવસ ધર્મસાધનાયુક્ત તદ્દન નિવૃત્ત જીવન ગાળી રહ્યા છે.

૪. અંતર્મુખ વૃત્તિ

નવકારની સાધનામાં ચોથી વાત મનની ચોકીની છે.

સાધક મૈત્રીભાવનાથી મનને શુદ્ધ કરીને નવકાર ગણવા બેસે, તો પણ ફરી એ મનમાં બીજો કચરો પેસી ન જાય એની તકેદારી રાખવી જરૂરી બને છે. છદ્મસ્થ માનવીનું મન પાણીના જેવું ભાવુક દ્રવ્ય છે. કોઈ પણ નિમિત્ત મળતાં એમાં તદાકાર બની જતાં એને વાર લાગતી નથી.

માનવી એટલે શરીર, મન અને આત્મા. શરીર અને આત્મા એ બેની વચ્ચે છે મન. એ વકીલ જેવું છે; એને પોતાનો કોઈ સ્વતંત્ર પક્ષ નથી. એ શરીર સાથે ભળી શરીરનો વિચાર કરે તો શરીરનું, પુદ્‌ગલનું, કર્મનું પાસું તર કરે; આત્માની સાથે ભળી આત્માનો વિચાર કરે તો આત્માને જીત અપાવે. શરીરની અને શરીર સાથે સંબંધ રાખતી અન્ય બાબતોની વિચારણા—ચિંતા કરવાની એની ટેવ જન્મજાત છે; આત્માની અને એની સાથે સંબંધ રાખતી વાતોની વિચારણા, એ મન માટે નવું કામ છે. એથી મન ફરી ફરીને જૂને ખીલે જાય છે. માટે, મન કોની સાથે ભળેલું રહે છે, એમાં ક્યો વિચાર બેસે છે, એની સતત તપાસ સાધક માટે અતિ જરૂરી બને છે.

મનની શુદ્ધિ ઉપર ઘણો જ આધાર છે. શારીરિક રોગો કરતાં માનસિક રોગો વધુ વ્યાપક છે. આપણે શરીરની ચિકિત્સા કરાવીએ છીએ. પણ મનની ચિકિત્સા કોણ કરે છે? કેટલાય શરીરના રોગો પણ મનની વિકૃત્તિમાંથી ઊભા થાય છે. એના ઉપર આપણે ત્યાં આજે બહુ ઓછું ધ્યાન દેવાય છે. ખરી ચિકિત્સા તો મનની જ કરવા જેવી છે. મનને શુદ્ધ રાખવા માટે એનું ચેકિંગ ખૂબ જરૂરી છે.

ઘરને પણ સાફ રાખવા માટે રોજ વાળવું-ઝૂડવું પડે છે. એક વખત કચરો લઈ લીધો એટલા માત્રથી કામ પતી જતું નથી. ફર્નિચરને સાફ રાખવા માટે એના ઉપરની ધૂળ અને રજ વારંવાર ઝાટકવી પડે છે, તેમ મનને પણ ઈષ્ટ વિષયોની પ્રાપ્તિની કાંક્ષાનો ભેજ ન લાગે કે બીજાની ઈર્ષ્યા, અસૂયા, તિરસ્કારાદિ મલિન ભાવનાની રજ ન ચોંટે એ માટે, દિવસની પ્રવૃત્તિ કરતાં કરતાં વચ્ચે વચ્ચે જરા અટકી જઈ, મનની તપાસ કરી લેવી આવશ્યક છે.

૫. સમર્પિતતા

ગુલાબચંદભાઈની નવકાર-સાધનાનું પાંચમું મહત્ત્વનું અંગ નવકાર પ્રત્યેનો તેમનો સમર્પિતતાનો ભાવ છે. સામાન્ય રીતે, માણસ નવકાર ગણશે પરંતુ તે તેને સમર્પિત થઈ શકતો નથી; કારણ કે તેનાથી પોતાની સઘળી ઈષ્ટસિદ્ધિ થઈ રહી છે એવી તેને પ્રતીતિ નથી.

શાસ્ત્રકારો કહે છે કે જગતમાં એવું કોઈ કાર્ય નથી જે નવકાર સિદ્ધ ન કરી આપે.* શ્રી ગુલાબચંદભાઈને કેવળ શાસ્ત્રવચનથી જ નહિ, પણ પોતાના અનુભવથી આ પ્રતીતિ થઈ ચૂકી છે. તેથી તેઓ નવકારના ખોળે માથું

---

* किं वन्निएण बहुणा ? तं नत्थि जयम्मि जं किर न सक्को।
काउं एस जियाणं, भत्तिपउत्तो नमुक्कारो॥

– શ્રી વૃદ્ધનમસ્કારફલસ્તોત્ર, ગાથા ૯૨.

મૂકી જીવનનો બધો ભાર નવકારને ભળાવી દે છે. અને માતા, પિતા, બંધુ, ધન—બધું જ નવકારમાં તેમને મળે છે. આપણે જોઈ ગયા કે નવકાર પ્રત્યેના પોતાના આ ભાવને તેઓ, નવકાર ગણતાં પૂર્વે એક શ્લોક દ્વારા નિત્ય વ્યક્ત કરે છે.

જ્યાં શ્રદ્ધા હોય છે ત્યાં સમર્પિત બનતાં માણસને મુશ્કેલી નથી પડતી. મુંબઈથી પૂના જવા ગાડીમાં બેઠા પછી માર્ગમાં આવતા મોટા મોટા પર્વતોની હારમાળા, નદી, નાળાં વગેરે વિઘ્નો શી રીતે વટાવવાં એની ચિન્તા કોણ કરે છે? તમે હાથમાં નકશો લઈને નથી બેસતા, પૂનાની ટિકિટ લઈ ટ્રેનમાં બેઠા પછી તમને સહીસલામત પૂના પહોંચાડવાની સઘળી જવાબદારી રેલવે કંપની ઉપાડી લે છે. નદી-નાળાં શી રીતે ઓળંગવા વચ્ચે આવતા પહાડો કેવી રીતે વટાવવા, એની બધી યોજના રેલવે કંપની કરે છે. તમે માત્ર ટિકિટ કઢાવી પૂનાની ગાડીમાં બેસી જાઓ છો. ટ્રેન તમને પૂના અવશ્ય લઈ જશે, એ વિશ્વાસ હોવાથી વચ્ચે આવાં મોટાં વિઘ્નો પડેલાં હોવા છતાં તમે બેડિંગ પાથરી નિરાંતે ઊંઘી જાઓ છો. એ જ રીતે નવકારમાં શ્રદ્ધા રાખી તેને સમર્પિત થઈ જનાર સાધકને મુક્તિપુરી સુધી નિર્વિઘ્ને પહોંચાડી દેવાની સઘળી જવાબદારી નવકાર સંભાળી લે છે.

જૈન કુળમાં જન્મેલ આપણ સૌનું એ સૌભાગ્ય છે કે, મત-પંથ કે નામ-રૂપની કોઈ આડશ ઊભી કર્યા વિના, શુદ્ધ આત્મસ્વભાવમાં સ્થિત સર્વ મુક્તાત્માઓ અને નિજ શુદ્ધ સ્વભાવની પ્રાપ્તિના પંથે નિષ્ઠાપૂર્વકનો કેન્દ્રિત પ્રયાસ કરી રહેલ સર્વ સાધકો (પરમેષ્ઠીઓ) પ્રત્યે શ્રદ્ધા અને આદર અભિવ્યક્ત કરતો શ્રી 'નવકાર'-શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર આપણને સાંપડ્યો છે.

નવકારનો જાપ એટલે અમનસ્ક ચિત્તે અને ભાવશૂન્ય હૈયે નવકારના અક્ષરોનું રટણમાત્ર નહિ; પણ શુદ્ધ આત્મસ્વભાવમાં સ્થિત કે શુદ્ધ સ્વભાવની પ્રાપ્તિના પંથે જાગ્રત પ્રયાસ કરી રહેલ આત્માઓના નિત્યસ્મરણપૂર્વક, તેમના પ્રત્યે શ્રદ્ધા, આદર અને સમર્પણને વ્યક્ત કરવાનો નિરંતર ઉદ્યમ.

નવકારનો સૌથી મોટો ચમત્કાર

આ રીતે નવકારની આરાધના માત્ર નવકારના જાપમાં અટકી જતી નથી; સાધકના જીવનમાં તે પરિવર્તન લાવે જ છે.

નવકારના સાચા સાધકનું જીવન તદવસ્થ રહી શકતું જ નથી, કોઈ ભલે કહે કે અમે નવકાર ગણીશું, બીજું કઈ નહીં કરીએ, પણ આ એક સિદ્ધ હકીકત છે કે નિર્મળ ભાવે નવકારનો જાપ કરનારનું જીવન મોક્ષલક્ષી બન્યા વિના રહેતું જ નથી. ઉપર બતાવેલ પ્રક્રિયા મુજબ જે નવકાર ગણે

તેના જીવનમાં ધર્મ આવ્યા વિના રહેતો નથી. નવકારનો સૌથી મોટો ચમત્કાર* આ જ છે: નવકાર આવ્યો ત્યાં પાપ ટકી શકતું નથી.

હાથપગ હલાવીએ તો જ કાર્ય થાય, એવો નિયમ નથી, વસ્તુસ્વભાવ પણ કાર્ય કરે છે. જડ ગણાતો પારો અનાજના કોઠારમાં મૂકવામાં આવે છે, તો એ થોડા પારાના અસ્તિત્વ માત્રથી મણબંધ અનાજમાં સડો પેસતો નથી; તો જે મનમાં અચિંત્ય શક્તિશાળી અરિહંત પરમાત્મા બિરાજે તે મનમાં દુર્વૃત્તિઓનો સડો એમની સાથે કેમ વસી શકે? અર્થાત્ નવકાર આવે કે જીવન શુદ્ધ બને જ. મોહનો હ્રાસ થઈ, નવકારના સાચા સાધકના જીવનમાં તપ, નિયમ અને સંયમ ક્રમશ : ખીલે. તપ નિયમ, સંયમની વૃદ્ધિ

---

*કોઈવાર રોગાદિ બાહ્ય વિઘ્નો ન ટળે એમાં જ સાધકનું હિત હોય, તો નવકારથી એ નહિ ટળે; કિંતુ તેથી સાધકે એમ ન માની લેવું કે પોતાની સાધના નિષ્ફળ જાય છે.

વાચકના મનમાં પ્રશ્ન ઊઠતો હશે કે રોગાદિ આપત્તિ ન ટળે એમાં તે વળી હિત કઈ રીતે? કર્મબંધનું એક પ્રધાન કારણ પોતાના કર્તૃત્વનું અભિમાન છે. કર્તૃત્વાભિમાન ઓગાળવામાં દુઃખ અને પ્રતિકૂળતા સહાયક બને છે. સામાન્ય રીતે, સફળતા મળે ત્યારે માણસ તેમાં પોતાનું કર્તૃત્વ જુએ છે; પણ દુઃખમાં એ જ માણસ કપાળે હાથ મૂકી પ્રારબ્ધને આગળ કરે છે. આમ, દુઃખ માણસને સ્વકર્તૃત્વના અભિમાનમાંથી ઉગારે છે. પરિણામે, મોક્ષમાર્ગના પથિકને દુઃખ પણ હિતકર બની જાય છે.

અને આત્મભાવની જાગૃતિ એ નવકારની સાધનાનો માપદંડ છે.

પોતાના જીવનની લગામ નવકારને સોંપી દેનારનો નવકાર પોતે સારથિ બની, તેને તપ, નિયમ અને સંયમના રથમાં બેસાડીને, વચમાં આવતાં સઘળાં વિઘ્નો અને આડખીલીઓને વટાવી, સંસારની મુસાફરીને પણ સગવડભરી બનાવી તેને સુખપૂર્વક મુક્તિપુરીએ પહોંચાડે છે.*

જગતના સર્વ જીવો, નવકારરૂપ કુશળ અને સમર્થ સારથિ મેળવી, શીઘ્ર શિવપુરી પહોંચો, એ જ મંગળ કામના.

---

* तव-नियम-संजमरहो, पंचनमुक्कारसारहिपउत्तो।
नाणतुरंगम जुत्तो, नेइ नरं निव्वुइनयरम्॥

- શ્રી વૃદ્ધનમસ્કારફલસ્તોત્ર, ગાથા ૧૦૦.

પરિશિષ્ટ

(ઈન્દોરથી પ્રગટ થતા હિંદી માસિક 'તીર્થંકર' ના તાજેતરના બે અંકો નવકાર-મંત્ર-વિશેષાંકના બે ખંડ રૂપે બહાર પડ્યા છે; તેમનાં પ્રથમ ખંડમાં (ડીસેંબર ૧૯૮૦ના અંકમાં) આ પુસ્તિકાનો સળંગ હિંદી અનુવાદ 'કેન્સર-કથા' અને 'નવકાર-સાધના કી સચ્ચી પ્રક્રિયા' શીર્ષક બે લેખો સ્વરૂપે પ્રકાશિત થયો છે.

એ વિશેષાંકનું આયોજન કરતાં 'તીર્થંકર'ના તંત્રી ડૉ. નેમીચંદ જૈને ગયે વર્ષે ત્રણસો વ્યક્તિઓને એક પ્રશ્નાવલિ પાઠવેલી, તેના સંદર્ભમાં મહારાજશ્રીએ તેના જે મિતાક્ષરી પ્રત્યુત્તરો વાળેલા તે સંકલિત થઈને, એ વિશેષાંકના બીજા ખંડમાં (જાન્યુઆરી ૮૧ના અંકમાં) 'અનુભવ' વિભાગના પ્રારંભે જ પ્રકાશિત થયેલ છે. આ પુસ્તિકાના લેખકશ્રીની જીવનસાધનાના આંતરપ્રવાહની એક ઝલક તેમાંથી આપણે મેળવી શકીએ છીએ અને તે વાંચતાં એ પ્રતીતિ થાય છે કે આ પુસ્તિકામાં રજૂ થયેલ 'નવકાર-સાધનાની સાચી પ્રક્રિયા' માં લેખકશ્રીએ નવકાર 'ગીત' નથી ગાયાં પણ પોતાના જાત-અનુભવનો અર્ક ઠાલવ્યો છે.

એ વાંચતાં, પુસ્તિકામાં અક્ષરાંકિત થયેલ લેખકશ્રીનો અનુભવ-રણકાર: 'નવકારથી કામનાપૂર્તિ થાય કે ન પણ થાય, કિંતુ શ્રદ્ધા, આદર, સમર્પણ સાથે નવકાર જેનાં હૃદયમાં આવ્યો તેનું જીવન મોક્ષલક્ષી બન્યા વિના રહેતું

નથી' આપણાં અંતરમાં પણ પડઘાયા વિના નથી રહેતો. નવકારનો કોલ છે કામનામુક્તિનો, કામનાપૂર્તિ તો તેની એક આડપેદાશ છે. આ તથ્ય પણ એના વાંચન-મનનથી આપણા અંતરમાં સ્ફુટ થાય તેમ છે.

આથી, મહારાજશ્રીનું એ અનુભવ-કથન 'તીર્થંકરમાંથી અત્રે સાભાર ઉદ્‌ધૃત કરીએ છીએ.

-પ્રકાશક

અદશ્ય પ્રેરણા અને સહાયતા

ઠેઠ બચપણથી જ નવકાર પ્રત્યે આસ્થા રહી છે; શ્રદ્ધા હતી/છે કે તે સન્મતિ આપે છે, સુરક્ષા કરે છે.

'અરિહંત અને સિદ્ધ મુક્તિસાધનામાં સફળતાને વરેલા છે. આપણે જે વિષયો, વિકારો, પ્રલોભનો, કષાયોના ગુલામ બની જીવી રહ્યા છીએ, તેના ઉપર તેમણે વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે; અને આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ એ દિશામાં કેન્દ્રિત પુરુષાર્થ કરી રહ્યા છેઃ એ વિચારે મારા અંતરમાં તેમના પ્રત્યે હંમેશાં અહોભાવ રહ્યો છે. એ અહોભાવ અને આદરની અભિવ્યક્તિ સ્વરૂપે હું નવકારનું સ્મરણ, જપ બહુધા કર્યા કરતો.

ભય, દ્વિધા, બાધાની સ્થિતિમાં હું એ આસ્થાથી એનાં સ્મરણ-જાપ કર્યા કરતો કે અનિષ્ટ-નિવારણ માટે શું કરવું જરૂરી છે તેની અંતઃસ્ફુરણા- intuition - નવકારના એ સ્મરણથી મળશે અને સુરક્ષા થશે.

અહીં સ્પષ્ટતા કરી દઉં કે મારી એ આસ્થાને દઢ કરતા અનુભવો મને જીવનમાં નાના મોટા અનેક પ્રસંગે થયા છે. આપણા યોગક્ષેમ વહન કરવાની નવકારની ક્ષમતાનો સ્વીકાર/સંસ્કાર પણ મારા ચિત્તમાં એટલો ઊંડો હતો કે સ્વપ્નમાં યે આપત્તિ કે ભયના પ્રસંગે નવકારનું રટણ આપોઆપ ચાલુ થઈ જતું. નાનપણમાં ઘણીવાર આવેલું એક સ્વપ્ન આ પ્રમાણે હતુંઃ એવું લાગે કે જાણે છાતી ઉપર કોઈ ચઢી બેઠું છે અને ગળું દાબી રહ્યું છે. એ વખતે સહાય માટે બૂમ પાડવાનો પ્રયાસ નિષ્ફળ રહેતો- મુખમાંથી અવાજ જાણે નીકળીજ ન શકે. ત્યારે હું મારું છેલ્લું શસ્ત્ર અજમાવતો હોઉં તેમ નવકારને મારી વહારે બોલાવતો ને તેનું રટણ ચાલુ કરી દેતો. તેનું ત્રીજું પદ - 'નમો આયરિયાણં'- બોલતાંની સાથે જ મારી આંખ- ખૂલી જતી. દરેક વખતે આમ જ બનતું - ત્રીજા પદનો ઉચ્ચાર કરતાંજ હું જાગ્રત અવસ્થામાં આવી જતો!

જાગ્રતાવસ્થાના જીવનમાં તો નાની મોટી અનેક ગડમથલો, ગૂંચો, કોયડાઓ અને સંઘર્ષોમાંથી હેમખેમ પાર થવા હું નવકાર તરફ વળ્યો છું અને, જ્યાં પ્રકાશનું કોઈ કિરણ દેખાતું ન હોય એવી અંધકારમય

પરિસ્થિતિઓમાં પણ છેક છેલ્લી ઘડીયે કોઈ અકલ્પ્ય ઉકેલ આવી મળ્યા હોવાનો અનુભવ કેટલીય વાર કર્યો છે.

હું વિધિપૂર્વક કોઈ અનુષ્ઠાન (લાખ કે નવલાખ જપ જેવું) કરી નથી શક્યો. પરંતુ વિશેષ કરીને ફુરસદની ક્ષણોમાં, હાલતાં-ચાલતાં, બસમાં, ટ્રેનમાં, ટ્રામમાં મુસાફરી કરતી વખતે અને, સાધુજીવનમાં વિહારમાં નવકારનું સ્મરણ ચાલુ રહેતું.

વચ્ચે સને ૧૯૪૨-૪૩માં (સત્તર-અઢાર વર્ષની ઉંમરે) લગભગ આઠેક મહિના, પૂર્વોક્ત રીતે, વધુ સઘન સ્વરૂપે અને વધુ સમય સુધી જપ-સ્મરણ થયાં.

એ વખતે એકવાર, સ્મરણ કરતાં કરતાં, ચિત્તમાં એ વિચારે અત્યંત ખિન્નતા અને ગ્લાનિ વ્યાપી ગઈ કે 'જે માર્ગ ઉપર આ પરમેષ્ઠીઓએ સફળ પ્રયાણ કર્યું ને પાર ઉતર્યા, જેના ઉપર ચાલવા આજેય અનેક આત્માઓ પ્રયત્નશીલ છે, તેમના જેવી કોઈ યોગ્યતા, ગુણવિકાસ, કૌશલ્ય, સાહસ મારામાં તો છે જ નહિ, હું સાવ પામર છું.' અવસાદની આ પળોમાં અચાનક અંદરથી 'एसो पंचनमुक्कारो सव्वपावप्पणासणो।' પર જાણે 'સ્પોટ લાઈટ' પડી – 'કોઈ ત્રુટી, ખામી, અનઆવડત, અયોગ્યતા પાપકર્મના ઉદયના પરિણામે છે અને, જો આ નવકારનું સ્મરણ સર્વ પાપકર્મોનો નાશ કરે છે, તો બીજી કોઈ આવડત અને યોગ્યતા ભલે ન રહી પણ નવકારનો જપ

તો થઈ શકે છે ને ! તો ભલે બીજું કંઈ નહિ પણ નવકારનું સ્મરણ કે જપ તો કરતો રહું.' – આ પ્રમાણે મારા અંતરમાં નવકાર પ્રત્યે 'નિર્બલ કે બલ રામ'ની આસ્થા દઢતર બની.

આજે ભૂતકાળ ઉપર દષ્ટિપાત કરતા લાગે છે કે આઠેક મહિનાના જપ-સ્મરણના એ અનુભવ પછી આધ્યાત્મિકતા પ્રત્યે મને – active interest – સક્રિય રુચિ જાગી અને, ચુંટેલાં પુસ્તકોનું વાંચન-શ્રવણ આદિ પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ.

એવું લાગ્યું જાણે શુભ તરફ ગતિની અદશ્ય પ્રેરણા પ્રાપ્ત થતી રહી. એવાં નિમિત્તો યે મળતાં રહ્યાં.

વિદ્યાર્થી-અવસ્થાના એ દિવસોમાં ગાંધીજીનાં પુસ્તકોના વાંચનથી મનમાં એ મનોરથ જાગેલો કે મારે રચનાત્મક કાર્યકર્તા થવું; બીજી તરફ, મનમાં એ વિચાર પણ ઊઠતો હતો કે તો આધ્યાત્મિક વિકાસનું શું? આ વિચારની સાથે, જૈન સંસ્કારના કારણે, મન દીક્ષિત જીવનના સ્વીકાર તરફ ઢળતું હતું. પણ તે સમયે એમ લાગતું હતું કે એ તો ઉપાશ્રયની ચાર દીવાલો વચ્ચેનું નિષ્ક્રિય જીવન. એટલે મન ફરી એ તરફથી પાછું વળી જતું.

અંતરમાં આ દ્વિધા રહેતી. કોઈ નિર્ણય થઈ નહોતો શકતો. એટલે વિચારેલું કે ગ્રેજ્યુએટ થયા પછી, જીવનમાં પ્રવેશ કરવાના અવસરે, ક્યે રસ્તે જવું એનો નિર્ણય કરી લેવાશે; ત્યાં સુધી વાંચન-મનન ચાલુ રાખવું.

આ દરમ્યાનમાં, એકવાર હું મુંબઈના એક મોટા પુસ્તકવિક્રેતા - તારાપોરવાલાને ત્યાં રોબર્ટ નટનું પુસ્તક 'હાઉ ટુ ડેવૅલપ ગુડ મેમરી' ખરીદવા ગયેલો. એ પુસ્તક એમની પાસે સ્ટોકમાં નહોતું. Shelf - અભરાઈ ઉપર પડેલા એક બીજા પુસ્તકઃ 'હાઉ ટુ ડેવૅલપ યોર મેન્ટલ પાવર્સ' પર મારી દૃષ્ટિ પડી. જોવા માટે મેં એ ઉપાડ્યું. પુસ્તક ખોલતાં જ જે પ્રકરણ ઉપર મારી નજર પડી તેનું મથાળું હતું 'Karma' - 'કર્મ'. ત્યાં ઊભાં ઊભાં જ એ પ્રકરણ મેં પૂરું કર્યું અને એ પુસ્તક ખરીદીને હું ઘેર આવ્યો.

એ પુસ્તકનું વાંચન મેં પૂરું કર્યું એ સાથે મારો નિર્ણય થઈ ચૂક્યો હતો કે મારે વહેલામાં વહેલી તકે દીક્ષા લેવી. એ પુસ્તકમાં એના લેખક (સંભવતઃ અંગ્રેજ). F. Oss - એફ઼ ઓસે સરળ ભાષામાં અને પ્રતીતિકર શૈલીએ એ વાત કહી હતી કે, 'સામાન્યતઃ માનવી શરીરને માટે (સુખોપભોગ માટે) જીવતો હોય છે કે બહુ તો બુદ્ધિને સંતોષ આપતી પ્રવૃત્તિઓમાં મશગુલ રહી જીવન પૂરું કરે છે; કિંતુ મનુષ્યનું જીવન 'શરીર' અને 'મન'ને માટે નથી, પણ 'આત્મા' ને માટે છે.

હું જે પુસ્તક શોધતા હતો તે ન મળ્યું; ને અનાયાસ હાથમાં આવેલા એ પુસ્તકે મારા જીવનની દિશા નક્કી કરી આપી. આમાં મને નવકારની અદૃશ્ય સહાયનાં દર્શન થાય છે.

હું માનું છું કે નવકારે જ મને અહીં સુધી – દીક્ષિત જીવન સુધી—પહોંચાડ્યો છે. અન્યથા, મારી આસપાસનું

વાતાવરણ એવું નહોતું કે મારામાં ધાર્મિકતા પાંગરે. અમારું કુટુંબ ધર્મ પ્રત્યે વિશેષ વળેલું નહોતું. દેરાસરે દર્શન કરવા પણ અમે રોજ નહોતાં જતાં. વાર-તહેવારે જ અમે જિનદર્શન કરતાં. અમારી પાડોશનું વાતાવરણ પણ એવું જ હતું. અને, કોલેજનું વાતાવરણ તો જાણીતું જ છે. આ પરિસ્થિતિમાં મારું વલણ સાત્ત્વિકતા તરફ રહ્યું અને હું આધ્યાત્મિકતાભિમુખ બન્યો, મુનિજીવનમાં પણ પ્રચલિત રીતરસમથી અલગ પડી આધ્યાત્મિકતાભિમુખતા ટકાવી રાખવાની સૂઝ-બુઝ અને સાહસ મારામાં પ્રગટ્યાં, એમાં હું નવકારની અદૃશ્ય પ્રેરણા અને સહાયતા જોઉં છું.

'નવકારનો ક્યો પાઠ?' એના જવાબમાં જણાવવાનું કે મારી પુસ્તિકા 'અચિંત-ચિંતામણિ નવકાર' માં મેં નવકારનો જે પાઠ મૂક્યો છે, તે રીતે જ હું એનું સ્મરણ કર્યા કરતો હતો. હું એમ માનું છું કે નવકારના પાઠના અક્ષરો કરતાં મહત્ત્વ એ વાતનું છે કે 'નવકાર ઈષ્ટસાધક છે' એવો વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા હોય અને પરમેષ્ઠીઓ પ્રત્યે આદર તથા સમર્પણની ભાવના આપણામાં હોય. જો આ ચીજો હોય તો, પાઠ ભલે જે હોય તે, ભાવ જ તેનું કામ કરે છે એવી મારી માન્યતા બંધાઈ છે.

આજની મારી સ્થિતિમાં, નવકારના પદોના સ્મરણ કરતાં, મુખ્યતઃ આ ભાવ જ મારા અંતરમાં વ્યાપ્ત રહે છે અને એ 'योगक्षेमं वहाम्यहम्' ની ધરપત/તૃપ્તિ પણ આપે છે.

-મુનિ અમરેન્દ્રવિજય

વિશ્વના સર્વ જીવો
આત્મીય સ્વજન ભાસે,
અને
ચૌદ પૂર્વના સારરૂપ નવકાર જીભે રહે
એના જેવું ભાગ્ય નથી.

એને વેળા-કવેળાનુંય કોઇ બંધન નહીં.
હાલતાં-ચાલતાં-સૂતાં-ઊઠતાં-બેસતાં,
સદા સર્વ કાળે એનું સ્મરણ કરો.
તેમાં તન્મય થઈ જાઓ.

પરમેષ્ઠીઓનું સ્મરણ
સાધનામાં બીજરૂપ હોવાને કારણે,
આરંભથી તે અંત સુધી
બધી ભૂમિકામાં,
તે તે ભૂમિકાને અનુરૂપ ઉપયોગી છે.

નવકારના સ્મરણમાં ભણ્યા ન ભણ્યાનું
મહત્ત્વ નથી,
મુખ્ય વાત શ્રદ્ધા જોઈએ.
શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્વક
નવકારનું સ્મરણ કરતા રહેવાથી
અજાણપણે હૃદયની શુદ્ધિ થતી જ જાય છે.

જ્ઞાનીઓ કહે છે કે
આસ્થાપૂર્વક પરમેષ્ઠીઓનું સ્મરણ કરતા રહો,
એનાથી તમારાં પાપ તો નષ્ટ થશે જ,
વધુમાં, પરમાત્માના એ પવિત્ર સાંનિધ્યથી
તમારું સમગ્ર જીવન મંગળમય બની જશે.

આત્મદર્શનનો આ સુલભ ઉપાય છે:
શ્વાસ શ્વાસ સાથે,
નિરંતર,
અંતઃકરણમાં મૌનપૂર્વક,
તન્મય થઈને નવકાર જપતા જ રહો.
તેથી તમારું ચિત્ત ઉત્તરોત્તર અધિક શુદ્ધ થતું જશે.
સમય પાકતાં,
તમે સદ્ગુરુનો યોગ પામશો,
સાચો સાધનામાર્ગ તમને હાથ લાગશે,
દુષ્કર ચિત્તનિરોધ સાધીને તમે,
હૃદયમંદિરમાં વિરાજતા આતમદેવના 'દર્શન' પામશો.

'હું આ દેહ' એ અજ્ઞાન-પડળ દૂર થઈ
નવી જ જીવનદૃષ્ટિ તમને લાધશે,
ને અહીં જ
મુક્તિ-સુખ ચાખશો.

આ પુસ્તિકાના હિંદી અને અંગ્રેજી અનુવાદો પણ ઉપલબ્ધ છે.

Cancer dissolved by Divine Grace

અનુવાદક : ડૉ. જે. ડી. લોડાયા

□

मृत्युंजय णमोकार

અનુવાદક : કાશીનાથ ત્રિવેદી

□

સાધનાનું હૃદય

બીજી આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૧૨૬

નિશ્ચય-વ્યવહારની તલસ્પર્શી સમીક્ષા અને જ્ઞાન તથા ક્રિયાના હાર્દની મીમાંસા સાથે, આજે લુપ્તપ્રાય: બની ચૂકેલ ધ્યાનસાધનાનો પુનરુદ્ધાર કરવાની મનનીય રજૂઆત કરતી આ પુસ્તિકામાં યુગની માંગ અને આપણા કર્તવ્ય વિષે વિશદ ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

આત્મજ્ઞાન અને સાધનાપથ

(છઠ્ઠી આવૃત્તિ ટૂંક સમયમાં પ્રગટ થશે) પૃષ્ઠ ડેમી ૩૨૮ + ૪૦

'આત્મજ્ઞાન અને સાધનાપથ'માં જીવનના સૌથી ઊંચા શિખરનું દર્શન છે, સાથે સાથે એ શિખર પર ચડવા માટે ક્યો માર્ગ લેવો જોઈએ, વચ્ચે કેટકેટલાં વળાંકો ને આકરાં ચડાણો આવે છે, ત્યારે કેવી સાવધાની રાખવી અને કેવી રીતે આગળ વધવું તેની પુષ્કળ અને બારીક સમજણ આપી છે.

સાધકને માટે તો આગમ-યુક્તિ-અનુભવને એકમાં સમાવતા ત્રિશૂળ સમું, મન-બુદ્ધિ-અહંકારની ત્રિકૂટિ ભેદનારું, આ આયુધ છે. મન-બુદ્ધિ-અહંકારની ત્રિકૂટિ ન ભેદાય ત્યાં સુધી દરેક મુકામે સાધકને એનું કામ પડવાનું.

મુંબઇ - ૫૮ -મકરન્દ દવે

પુસ્તક બહુ ગમ્યું... જુદી જુદી પદ્ધતિઓનો સ્વીકાર અને સમજૂતી, વ્યવહારુ માર્ગદર્શન અને સ્પષ્ટ શૈલી એનાં વિશેષ લક્ષણો છે.

અમદાવાદ -૯ -ફાધર વાલેસ

સાધના અને આત્મજ્ઞાન વિષે આટલો તલસ્પર્શી અભ્યાસ, વિશદ છણાવટ અને વિષય અંગે દરેક સાધકને સ્વાભાવિક ઊભા થતા પ્રશ્નોનું આટલું સુંદર નિરૂપણ મારા વાંચવામાં આજ સુધી આવ્યું નથી.

અમદાવાદ -૮ -જસ્ટીસ ટી. યુ. મહેતા

આધ્યાત્મિક સાધના કરવા માટે એક અમૂલ્ય પુસ્તક છે.

અમદાવાદ -૯ -ડૉ. કુમારપાળ દેસાઇ

ધર્મ-યોગ-અધ્યાત્મમાર્ગની સાચી
વૈજ્ઞાનિક સમજ આપી
જીવનદૃષ્ટિમાં ક્રાન્તિ લાવનારા

મુનિશ્રીનાં ગ્રંથરત્નો

- આત્મજ્ઞાન અને સાધનાપથ
- વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મ
- આપણે આત્મનિરીક્ષણ કરીશું?
- મુક્તિપથ વિપશ્યના
- સાધનાનું હૃદય (હાલ અપ્રાપ્ય)
- સાધનાનું શિખર-સાક્ષીભાવ (લઘુ પુસ્તિકા)

મુનિ શ્રી અમરેન્દ્રવિજયજી જૈન પરિભાષાના શબ્દો વાપરે છે. પણ એ શબ્દોનો ધ્વનિ સુણતાં અનેક દેશ અને કાળના જ્ઞાનીઓએ સૂચવેલો સનાતન ગુંજાર તેમાંતી ઊઠે છે.

-મકરંદ દવે

મુનિશ્રીનાં બધાં જ પુસ્તકો જૈનેતર મુમુક્ષુને પણ એટલાં જ ઉપયોગી નીવડે તેવાં છે. એમના લખાણની ખૂબી છે.

-ગુજરાતમિત્ર, ૧ મે ૧૯૮૦

દરેક પુસ્તક સસ્તી કિંમતે વેચવામાં આવે છે; છતાં જ્ઞાન પ્રસારાર્થે ખરીદનારને વળતરનો લાભ મળી શકશે. આ માટે પ્રકાશકનો સંપર્ક કરવો.

વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મ

પાંચમી સંવર્ધિત આવૃત્તિ   પૃષ્ઠ ૧૨૨ + ૨૦

વિજ્ઞાન પર નિષ્ઠા ધરાવતી યુવા પેઢીની, આત્માનું અસ્તિત્વ, પુનર્જન્મ, પરલોક અને કર્મ જેવી ધર્મશ્રદ્ધાની પાયાની વાતો અંગેની જિજ્ઞાસાને આધુનિક વૈજ્ઞાનિક સંશોધનોના આલોક વડે સંતોષતું, પ્રતીતિકર શૈલીએ લખાયેલું, પ્રત્યેક ઘરમાં વસાવવા જેવું એક અમૂલ્ય પુસ્તક.

ભુજ (કચ્છ)   -મહેશ્વરપ્રસાદ રે. બુચ

બહુ અદ્‌ભુત અને તટસ્થ રીતે લખાયેલું છે. મેં હમણાં જ એ પુસ્તક વાંચ્યું. ખૂબ જ ગમ્યું.

નવનીત સમર્પણ, માર્ચ' ૮૪   -સુરેશ દલાલ

यह मुनिश्री की एक ऐसी अणमोल कृति है, जिसमें उन्होंने विज्ञान और भगवान के बीच के चिरकालीन विरोध का पुष्ट प्रमाणों के साथ विसर्जन किया है। उनके कृतित्व में सच्चे अनेकान्त की वैज्ञानिक प्रतिष्ठा हुई है।

...मेरा विनम्र सुझाव है कि इस किताब को हजारों में छपवा कर, इस युग के प्रबुद्धजनों और जिज्ञासु युवा पिढ़ी के बीच निःशुल्क वितरित कर देना चाहिए।

मुम्बई - ५६   -वीरेन्द्रकुमार जैन

અંગ્રેજી અનુવાદ :

Science Discovers Eternal Wisdom

પ્રકાશક : જૈન સાહિત્ય એકેડેમી, ગાંધીધામ.

આપણે આત્મનિરીક્ષણ કરીશું ?

બીજી સંવર્ધિત આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૧૫૮ + ૨૨

ધર્મક્ષેત્રે ચલણી થઈ ચૂકેલાં કેટલાક ભ્રામક ખ્યાલો પર પ્રકાશ પાડી, નિર્ભેળ ધાર્મિકતાનું હૃદયંગમ ચિત્ર ખડું કરતું આ પુસ્તક ધર્મને સમજવા-આચરવાની એક નૂતન દષ્ટિ આપી જાય છે. દરેક ધર્મપ્રિય વ્યક્તિએ અવશ્ય વાંચવા જેવું પુસ્તક.

❃

साधनाजगत में नयी जागृति पैदा करनेवाली किताब है।... ऐसी पुस्तकों का प्रचार एवं प्रसार अति आवश्यक है।

जोधपुर **-आचार्य श्री विजयइन्द्रदिन्न सूरिजी**

આ પુસ્તક જિજ્ઞાસુઓ-સાધુ, સાધ્વી કે ગૃહસ્થ માટે પાઠ્યપુસ્તકની ગરજ સારી શકે.

આટલું નિર્ભય, વિશદ અને ચોટદાર નિરૂપણ અન્યત્ર ન મળી શકે, કારણકે આ પુસ્તક એ માત્ર શાસ્ત્રોનાં પરિશીલનની નીપજ નથી. આ તો એક સાચા સાધકની અનુભવવાણી છે.

અમદાવાદ -પં. શ્રી. શીલચંદ્રવિજયજી ગણી

કુળધર્મ-જેને અમે અનુસરી રહ્યા છીએ અને મૂળધર્મ-જેને અમે લગભગ વીસરી જ ગયા છીએ એ બે વચ્ચેની ભેદરેખા ઉપર તે વેધક પ્રકાશ નાખે છે.

મુંબઈ-૫૪ -રસિકલાલ સી. શાહ

મુક્તિપથ વિપશ્યના

તૃતીય સંવર્ધિત આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૧૪૪

ચિત્તશુદ્ધિ, એકાગ્રતા, અંતર્મુખતા, સમત્વ અને સાક્ષીભાવનું પ્રાયોગિક પ્રશિક્ષણ જેમાં મળે છે એ વિપશ્યના-સાધનાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય અને એની શિબિરોમાં જોડાવા અંગે દ્વિધા અનુભવતા મુમુક્ષુઓને અસંદિગ્ધ માર્ગદર્શન આપતું પુસ્તક.

□

આપણાં વર્તુળમાં સાધના અંગેનું માર્ગદર્શન મળે તેવાં સ્થાન કે પુસ્તક નથી, તેમાં આ બહુ સ્થિર અજવાળું પથરાયું છે.

અમદાવાદ —પં. શ્રી. પ્રદ્યુમ્નવિજયજી ગણી

આ સાધના ચીંધવા માટે આપનો હૃદયના ઊંડાણથી જેટલો આભાર માનું તેટલો ઓછો છે. ખરેખર સાધના અજોડ છે. વ્યવહારિક જીવનમાં પણ તેનો અત્યંત લાભ જણાઇ રહ્યો છે. એકંદરે, આધ્યાત્મિક રસ્તે પ્રેક્ટિકલ માર્ગદર્શન જેવું લાગ્યું.

લીંબડી, સૌરાષ્ટ્ર —ડૉ. હેમંત વી. ડગલી

... એકાગ્રતા, ચિત્તશુદ્ધિ, સમભાવ, સાક્ષીભાવ અને અંતે આત્મભાવ સુધી પહોંચાડતી આ સાધના વિષે મુનિશ્રીએ આ પુસ્તકમાં ઘણું માર્ગદર્શન આપ્યું છે.

—કુન્દનિકા કાપડિયા

મુનિશ્રીનાં પુસ્તકોનાં પ્રાપ્તિસ્થાન

મુંબઈ

નવભારત સાહિત્ય મંદિર
૧૩૪, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૨.

રજની શાહ
નોવેલ્ટી સ્ટોર્સ
૨૯૧ એ અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૩.

જ્ઞાનજ્યોત ફાઉન્ડેશન
૧૩ લેબરનમ રોડ, શેઠના હાઉસ
ગામદેવી, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૭.

દીનેશ હરસી
આશા ટેક્ષટાઈલ્સ,
૧૧, બાલગોપાલ, ડૉ. વી. એસ. અગાશે માર્ગ,
કોહીનૂર ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટની બાજુમાં
દાદર વેસ્ટ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૨૮.
ફોન : ૬૫૭૨૧૫૭૪

તીથલ

પ્રેરણા પ્રકાશન ટ્રસ્ટ
શાંતિનિકેતન સાધના કેન્દ્ર
તીથલ (વલસાડ) - ૩૯૬ ૦૦૬. ગુજરાત

અમદાવાદ

સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર, રતન પોળ, હાથીખાના
અમદાવાદ - ૧

મુનિ શ્રી અમરેન્દ્રવિજયજી એટલે નવકારથી લઈને ૐકાર, વિજ્ઞાનથી લઈને વિપશ્યના તથા શાસ્ત્રથી લઈને સ્વાનુભૂતિ સુધીના ક્ષેત્રના સમર્પિત સાધક, શોધક અને પ્રબોધક એક સાધનાનિરત સંત. જૈન અધ્યાત્મ અને સાધના માર્ગના માત્ર મર્મજ્ઞ નહિ, પણ સફળ પ્રસ્તોતા તો તેઓ હતા જ; સાથે સાથે અન્ય સાધનાપ્રણાલીઓના ઊંડા અભ્યાસી અને સમન્વયકાર હતા. પ્રસિદ્ધ કવિ-મનીષી શ્રી મકરંદ દવેએ કહ્યું છે તેમ, તેમના શબ્દોમાં અનેક દેશ અને કાળના જ્ઞાનીઓએ સૂચવેલો સનાતન ગુંજાર સંભળાય છે.

‘જીવનની સાર્થકતા શામાં [illegible]ના પરિપાકરૂપે છવીસ વર્ષની વ[illegible]ના તેમના જીવનમાં કે[illegible]પણ સ્થાયી મૂલ્ય [illegible]યું. તેમનું ‘વિજ્ઞાન [illegible]ના વિરોધાભાસનો છે[illegible]’ ગ્રંથ દ્વારા વર્તમાન ધર્મ[illegible]ન અને સાધનાપથ’ દ્વારા સાધનાવિષયક સૈ[illegible]રેક સમજૂતી આપીને તથા ‘મુક્તિપથ વિપશ્યના’ [illegible] દ્વારા સાધનાના શિખર ભણી આંગળી ચીંધીને મુનિશ્રીએ જૈન સંઘને મૌલિક / ક્રાંતિકર માર્ગદર્શન આપ્યું.

સાધના માર્ગના
પ્રસ્તોતા તો તેઓ હતા જ;
સાધનાપ્રણાલીઓના ઊંડા અભ્યાસી અને
પ્રસિદ્ધ કવિ-મનીષી શ્રી મકરંદ દવેએ કહ્યું છે તે
અનેક દેશ અને કાળના જ્ઞાનીઓએ સૂચ
ભળાય છે.
શામાં?’ એ મંથન

જન્મભૂમિ ભુજપુર (કચ્છ). ઈ. સ. ૧૯૨૫ માં જન્મ. ૨૩ જૂન ૧૯૯૨ના દિવસે તીથલ (દ. ગુજરાત) મુકામે કાળધર્મ પામ્યા.